Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

за темою: Пріоритети розвитку територіальних громад в контексті перспектив повоєнної модернізації української економіки

Виконав студент
Групи ПУ23-1м
Спеціальність 281
«Публічне управління та адміністрування»
Хом'як Н.В.

Керівник к.держ.упр., доцент Шевченко Н.І.

Рецензент Професорка кафедри державного управління та місцевого самоврядування
ННІ державного управління
НТУ «Дніпровська політехніка»
д.держ.упр., професорка Маматова В.В.

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

Хом'як Н.В. **Пріоритети розвитку територіальних громад в контексті перспектив повоєнної модернізації української економіки**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024.

Метою магістерської роботи є визначення теоретичних основ та практичних пріоритетів розвитку територіальних громад України в умовах повоєнної модернізації економіки та розробка практичних рекомендацій для їх реалізації.

В теоретичному розділі роботи визначено сутність теоретичних громад у підходах різних авторів, концептуальні підходи до їх розвитку та визначено фактори, що впливають на ці процеси. На основі системного аналізу теорії адміністративного права, нормативної бази та практичної діяльності суб'єктів правовідносин, проведено дослідження нормативно-правових засад організації та функціонування добровільних об'єднаних територіальних громад в Україні.

Повоєнний період відкриває перед громадами нові виклики та можливості, пов'язані з їхнім відновленням і розвитком. Війна спричинила не лише значні матеріальні втрати, але й послабила соціальні зв'язки, економічну стабільність і довіру в суспільстві. У зв'язку з цим, модернізація громад у цей час потребує всебічного підходу, що враховує економічні, соціальні та інфраструктурні аспекти.

З'ясовано, що ключовими напрямами для створення сильних і стійких громад у майбутньому є економічне відновлення, соціальна підтримка, забезпечення екологічної стійкості та впровадження інноваційних рішень. Саме ці елементи стануть основою для формування успішних громад, здатних ефективно реагувати на виклики сучасності.

Ключові слова: територіальна громада, місцеве самоврядування, міжнародний досвід, модернізація, стратегування

SUMMARY

Khomyak N. **Priorities for the development of territorial communities in the context of the prospects for the post-war modernization of the Ukrainian economy**

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 "Public administration". University of Customs and Finance, Dnipro, 2024.

The purpose of the master's work is to determine the theoretical foundations and practical priorities for the development of territorial communities of Ukraine in the conditions of post-war modernization of the economy and to develop practical recommendations for their implementation. In the theoretical section of the work, the essence of theoretical communities in the approaches of various authors, conceptual approaches to their development, and factors affecting these processes

are determined. On the basis of a systematic analysis of the theory of administrative law, the regulatory framework and the practical activities of the subjects of legal relations, a study of the legal foundations of the organization and functioning of voluntary united territorial communities in Ukraine was conducted.

The post-war period opens up new challenges and opportunities for communities related to their recovery and development. The war caused not only significant material losses, but also weakened social ties, economic stability and trust in society. In this regard, the modernization of communities at this time requires a comprehensive approach that takes into account economic, social and infrastructural aspects.

It was found that the key directions for creating strong and sustainable communities in the future are economic recovery, social support, ensuring environmental sustainability and the implementation of innovative solutions. It is these elements that will become the basis for the formation of successful communities capable of responding effectively to modern challenges.

Keywords: territorial community, local self-government, international experience, modernization, strategizing

Список публікацій здобувача

Хом'як Н. В., Шевченко Н. І. Стратегії модернізації громад у повоєнний період: ключові напрями розвитку: Матер. І Міжнар. Наук.-практ. конфер. European congress of scientific discovery.(29-31.12.2024 року м. Мадрид, Іспанія). Мадрид, Іспанія. 2024. С.414-418 URL: https://sci-conf.com.ua/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-european-congress-of-scientific-discovery-29-31-12-2024-madrid-ispaniya-arhiv/.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	8
1.1 Сутність та роль територіальних громад у системі місцевого самоврядування	8
1.2 Концептуальні підходи до розвитку територіальних громад	15
1.3 Фактори впливу на розвиток територіальних громад	19
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	24
2.1 Дослідження нормативно-правових основ організації та діяльності добровільно об’єднаних територіальних громад в Україні	24
2.2 Аналіз соціально-економічного стану громад до повномасштабного вторгнення і на сучасному етапі	29
2.3 Основні виклики для територіальних громад під час війни	37
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	43
3.1 Міжнародний досвід повоєнного відновлення громад та адаптація його до українських реалій	43
3.2 Стратегія розвитку територіальних громад у контексті повоєнного відновлення та модернізації економіки України	48
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВА – Військова адміністрація

ВПО – Внутрішньо переміщені особи

ГО – Громадська організація

ДСС – Державні статистичні спостереження

ЄС – Європейський союз,

ІАС – Інформаційні аналітичні системи

КАТОТТГ – Кодифікатор адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад

ОМС – Органи місцевого самоврядування

ОТГ – Об’єднана територіальна громада

ТГ – Територіальна громада

ЦОВВ – Центральні органи виконавчої влади

ЦСР – цілі сталого розвитку

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи пов'язана з тим, що війна суттєво змінила соціально-економічний ландшафт України, створивши нові виклики та можливості для територіальних громад. У цих умовах виникає потреба у комплексному підході до відновлення, що передбачає не лише ліквідацію наслідків руйнувань, а й формування ефективної моделі управління, яка сприятиме сталому розвитку. Територіальні громади, як базова одиниця місцевого самоврядування, стають ключовими суб'єктами у процесі відбудови, оскільки вони найближче до потреб населення та мають потенціал для активізації місцевих ресурсів.

Повоєнна модернізація української економіки неможлива без зміцнення ролі територіальних громад. Відновлення інфраструктури, забезпечення економічного зростання, створення нових робочих місць і залучення інвестицій потребують чіткого визначення пріоритетів та стратегічного планування. Окрім того, досвід інших країн показує, що ефективна трансформація громад можлива за умов прозорого управління, розвитку людського капіталу та активного залучення громадян до ухвалення рішень.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є визначення теоретичних основ та практичних пріоритетів розвитку територіальних громад України в умовах повоєнної модернізації економіки та розробка практичних рекомендацій для їх реалізації.

Для досягнення мети необхідне вирішення ряду ***завдань дослідження***, а саме:

- Систематизувати теоретичні підходи до визначення сутності та ролі територіальних громад у системі місцевого самоврядування;
- Узагальнити концептуальні підходи до розвитку територіальних громад та факторів впливу на нього;

- Дослідити нормативно-правові основи організації та діяльності добровільно об’єднаних територіальних громад в Україні;

- Проаналізувати стан територіальних громад України ;

- Визначити ключові виклики та можливості для розвитку громад в Україні;

- Розробити рекомендації щодо вдосконалення стратегій розвитку територіальних громад у повоєнний період

Об’єкт і предмет дослідження

- Об’єкт дослідження: територіальні громади України як базова одиниця місцевого самоврядування.
- Предмет дослідження: пріоритети, стратегії та інструменти розвитку територіальних громад в умовах повоєнного відновлення.

Методичною основою роботи для досягнення мети та виконання завдань роботи використовувалися такі методи:

- аналітичний метод для вивчення літератури та статистичних даних;
- порівняльний аналіз міжнародного досвіду;
- експертні опитування представників територіальних громад;
- моделювання для розробки рекомендацій.

Наукова новизна дослідження. Це дослідження спрямоване на вивчення ключових аспектів розвитку територіальних громад у контексті повоєнної модернізації української економіки. Особливу увагу приділено аналізу міжнародного досвіду, визначенню викликів, з якими стикаються громади, та розробці рекомендацій для їх ефективної модернізації.

Практичне значення одержаних результатів Результати роботи можуть слугувати основою для формування державних та місцевих програм розвитку, спрямованих на інтеграцію територіальних громад у загальнонаціональну стратегію відновлення.

Апробація отриманих результатів. Матеріали дослідження було апробовано на І Міжнародній Науково-практичній конференції «European congress of scientific discovery» 29-31.12.2024 року у м. Мадрид, Іспанія у

вигляді статті на тему «Стратегії модернізації громад у повоєнний період: ключові напрями розвитку» (додаток А)

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (дев’ять підрозділів), висновки, загальний обсяг яких складає 60 сторінок. Список використаних джерел містить 77 найменувань, у тому числі 10 - іноземною мовою. У роботі вміщено 8 рисунків та 3таблиці. Положення основного тексту доповнює матеріал, викладений 6 сторінках додатків

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1 Сутність та роль територіальних громад у системі місцевого самоврядування

Для покращення впливу на соціально-економічний розвиток та подолання кризи впроваджується сучасна система державного управління через реалізацію адміністративної реформи. Одним із ключових аспектів цієї реформи є створення на місцевому рівні ефективної системи місцевого самоврядування. Життєвий рівень населення значною мірою залежить від якості роботи органів місцевого самоврядування та влади. Основним завданням цих органів є забезпечення економічних, політичних і соціальних потреб громадян, а також створення умов для гармонійного поєднання інтересів людини та суспільства.

Представники державницького напрямку в теорії держави і права розглядають місцеве самоврядування як право територіальної громади вирішувати частину державних справ, хоча і в інтересах місцевого населення. За цього вони базуються на визначенні Європейської хартії місцевого самоврядування (наприклад, існує думка, що більш адекватним перекладом «public affairs», про що йдеться у згаданій хартії, є не «державні», а «громадські», «суспільні» справи [30]. І саме його підхід розкриває сутність місцевого самоврядування як однією «з форм суто громадської активності, що випливає з природного права громадян держави вирішувати на власний розсуд (але відповідно до закону) питання, які виникають в процесі повсякденного управління територіальними справами без прямого втручання органів влади».

Європейська Хартія місцевого самоврядування зобов’язує всі країни, які її ратифікували, застосовувати у своєму законодавстві основні принципи, що гарантують самостійність місцевої влади [25].

Основний Закон нашої держави (ст.7) стверджує: «В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування». Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 2), відповідно до Конституції, визначає поняття місцевого самоврядування, як гарантоване державою право та реальну здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і Законів України. [31].

Поява держави якісно змінює обидві досліджувані категорії: місцеве самоврядування та територіальна громада. Ці зміни не відбуваються миттєво. Часом вони вимагають століть або, навіть, тисячоліть. Зародження держави створює об'єктивні передумови для трансформації територіальної громади та самоврядування. Зокрема, самоврядування територіальної громади отримує шанс перетворитись на місцеве самоврядування.

Місцеве самоврядування є продуктом розвитку держави. Це не означає, що держава його породжує. Держава є необхідним ґрунтом для переродження просто самоврядування на самоврядування місцеве. Цей процес можливий лише в умовах появи владної конкуренції, представленої як наявністю інших територіальних громад, так і, насамперед, держави з її органами. Термін «місцеве» вказує на наявність більшого територіального об'єднання: реально - держави. Тому навряд чи можна виводити традиції місцевого самоврядування від, скажімо, трипільських поселень, адже вони не мали ознак державної організації. Окрім того, таких ознак не мали і поселення пізніших суспільств, включно із черняхівськими та, навіть, і ще пізнішими. І це стосується не лише Східної, але й Західної Європи. Отже, за цього ми можемо говорити про феномен самоврядування, але не самоврядування місцевого[37].

Місцеве самоврядування - здійснюваний в умовах держави процес реалізації територіальною громадою своїх інтересів. Територіальну громаду за цього доцільно розглядати як спільноту, що об'єднана певною територією

та спільними інтересами, які реалізуються в процесі життєдіяльності. Основою місцевого самоврядування є усвідомлення територіальною громадою наявності власних спільних інтересів, які можуть відрізнятись від інтересів інших територіальних громад і держави.

Із розвитком вітчизняних досліджень у галузі місцевого самоврядування авторські підходи ускладнюються, розставляється дедалі більше дефінітивних акцентів. М. Баймуратов та В. Григор'єв зазначають, що територіальна громада (вони використовують термін «територіальний колектив») - це «сукупність фізичних осіб, які постійно мешкають на певній території та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру» [5].

У тому ж ключі, але значно докладніше, визначення територіальної громади дає О. Батанов, характеризуючи її як «територіальну спільність, що складається з фізичних осіб - жителів, що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру» [7]. Як бачимо, автор цієї дефініції цілком слушно акцентує на процесі реалізації спільнотою власних інтересів. Водночас дещо дискусійним виглядає згадування «територіально-особистісних зв'язків», яке, на нашу думку, потребує додаткових пояснень. Також доцільно зазначити, що максимально деталізоване визначення О. Батанова тісно пов'язане з реаліями сьогоденної України, а тому не є універсальним.

Останнє зауваження стосується і підходу авторів грунтовної колективної монографії за редакцією М. Бесчастного «Місцеве самоврядування в Україні: проблеми та перспективи», які розглядають територіальну громаду як спільність жителів, об'єднаних шляхом

природного розселення і постійним проживанням в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, за якою Конституцією та законами України визнане право вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства України» [35] Цінним в цьому визначенні є твердження про необхідність затвердження прав територіальних громад на законодавчому рівні.

Становлення вітчизняного місцевого самоврядування тривало протягом усієї історії української державності, тому можна виокремити такі «основні періоди його становлення: перший період – зародження й розвиток вітчизняних форм місцевого самоврядування, що тривало з часу утворення держави східнослов'янських племен на українських землях і до середини XIV століття; другий період – відзначався поєднанням традиційних форм самоврядування з елементами західноєвропейської організації самоврядування (магдебурзьке право) та продовжувався від середини XIV ст. і до першої половини XIX ст.; третій період – характеризувався розмежуванням в залежності від приналежності українських територій до Російської імперії, Польщі, Австрійській, а пізніше Австро-Угорській монархії, з кінця XVII ст. і до початку XX століття; четвертий період є спробою українізації місцевого самоврядування у 20-ті рр. XX ст. та імітація місцевого самоврядування у радянські часи; п'ятий період, що почався з проголошенням незалежності України у 1991 році та продовжуються до сих пір можна назвати реформою місцевого самоврядування, оскільки протягом цього часу Україна кілька разів переходила від державницької до громадської моделі місцевого самоврядування і в зворотному напрямку. Зараз реформування української моделі місцевого самоврядування має ґрунтуватись на міжнародно-правових стандартах та бути спрямоване на децентралізацію влади і розвиток місцевої демократії.

Територіальна громада - це мешканці, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання

мешканців кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр (за Законом України «Про місцеве самоврядування»)[52].

Стаття 140 Конституції України визначає, що «місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України»[31] А також «Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи». [31]

Визначення сутності територіальної громади було предметом дослідження багатьох авторів-науковців. Основні підходи до визначення сутності поняття «територіальна громада» надано у додатку Б.

Території територіальних громад (які, у свою чергу, поділяються на 7567 [16, 36] старостинських округів) формують райони, декілька районів утворюють області.

Станом на 2021 рік в Україні нараховується 1469 громад, сформованих шляхом об'єднання сіл, селищ і міст. Міські громади міст Києва та Севастополя, а також Чорнобильська зона відчуження мають особливий статус і не входять до складу жодного району та області. Автономна Республіка Крим поки що не поділена на громади внаслідок російської окупації.[16]

Роль територіальних громад у системі місцевого самоврядування є ключовою у посиленні демократичного залучення, сприянні локальному прийняттю рішень та забезпеченні належного задоволення потреб мешканців. Територіальні громади, які часто називають органами місцевого самоврядування або муніципалітетами, діють як основні одиниці управління, які керують громадськими справами та надають життєво важливі послуги своїм виборцям. Ці громади характеризуються своєю автономією та правовими рамками, які дають їм можливість діяти незалежно від вищих

адміністративних рівнів. У цьому есе ми дослідимо структуру територіальних громад, їхні функції та обов’язки, а також виклики, з якими вони стикаються, тим самим підкресливши їхню важливу роль у сприянні ефективному місцевому врядуванню.

Розуміння структури територіальних громад є фундаментальним для оцінки їх ролі в місцевому самоврядуванні. Територіальні громади можна визначити як окремі адміністративні одиниці з визначеними географічними кордонами, які мають повноваження самоуправління в межах, встановлених національним і регіональним законодавством. Ключовою характеристикою цих громад є їх здатність до місцевої автономії, що дозволяє їм приймати рішення, які відображають конкретні потреби та переваги їхнього населення. Законодавча база, що регулює ці громади, зазвичай включає конституційні положення, акти місцевого самоврядування та різні нормативні акти, які розмежовують їхні повноваження та обов’язки. Наприклад, у багатьох демократичних країнах Конституція може надавати муніципалітетам право керувати місцевими справами, збирати податки та видавати постанови.

У територіальних громадах врядування діє на кількох рівнях, включаючи селища, міста та округи, у кожному з яких є свої виборні посадові особи та адміністративні структури. Ці рівні управління мають вирішальне значення, тому що вони дають змогу застосовувати індивідуальні підходи до місцевих проблем, тим самим сприяючи розвитку почуття причетності та відповідальності громади. Розширення повноважень місцевих рад і мерів, наприклад, підкреслює важливість місцевого управління, оскільки вони часто більше пристосовані до конкретних потреб своїх виборців, ніж віддалені центральні органи влади.

Територіальні громади виконують різноманітні функції та обов’язки, життєво важливі для місцевого управління та надання послуг. Однією з їхніх основних ролей є виконання адміністративних обов’язків, таких як підтримка громадської інфраструктури, управління збором відходів і надання основних послуг, таких як водопостачання та аварійні служби. Ці обов’язки є не просто

бюрократичними; вони значно впливають на якість життя мешканців. Наприклад, ефективне надання послуг на місцях може покращити результати громадського здоров'я завдяки покращенню санітарії та доступу до медичної допомоги. Крім того, фінансовий менеджмент є критично важливим аспектом управління громадою, оскільки територіальні громади відповідають за розподіл бюджету, формування доходів та управління видатками. Ця фінансова автономія дозволяє громадам визначати пріоритетність проектів, які відповідають місцевим потребам, наприклад, фінансування освітніх ініціатив або програм розвитку громад. Крім того, територіальні громади відіграють важливу роль у сприянні залученню громади та участі в процесах прийняття рішень. Організовуючи громадські форуми, опитування та консультації, органи місцевого самоврядування можуть залучати мешканців до думки, дозволяючи їм брати активну участь у формуванні політики та ініціатив. Такий спільний підхід не тільки підвищує прозорість, але й розвиває почуття власності серед членів спільноти, що веде до більш сталої та прийнятної політики.

Незважаючи на критичні функції, територіальні громади стикаються з численними викликами в ландшафті місцевого самоврядування. Однією з найгостріших проблем є обмежені фінансові ресурси, з якими стикаються багато громад, що може перешкоджати їхній здатності ефективно надавати послуги. Обмеження фінансування часто є результатом нерівномірного розподілу національних ресурсів або відсутності спроможності генерувати місцеві доходи, що призводить до недофінансування державних послуг. Наприклад, громада може відчувати труднощі з утриманням своїх доріг або наданням належних послуг громадської безпеки через дефіцит бюджету. Крім того, політичні впливи та бюрократичні перепони можуть ускладнювати оперативний ландшафт для територіальних громад. Органи місцевого самоврядування можуть опинитися в павутині політичного маневрування, коли на рішення впливають зовнішні сторони, а не потреби громади. Це може призвести до неефективності та розриву між діями уряду

та очікуваннями громади. Крім того, питання представництва та інклюзивності в управлінні громадою є критичними проблемами, які потребують вирішення. Часто маргіналізовані групи можуть не мати належного представництва в місцевих радах, що призводить до політики, яка не відображає різноманітність потреб громади. Посилення інклюзивності вимагає узгоджених зусиль для залучення всіх верств населення, забезпечення того, щоб голоси всіх жителів, незалежно від їхнього соціально-економічного чи етнічного походження, були почуті та враховані в процесі прийняття рішень.

Підсумовуючи, зазначимо, що територіальні громади відіграють вирішальну роль у системі місцевого самоврядування, забезпечуючи структуру для автономного управління, виконуючи основні адміністративні функції та залучаючи жителів до демократичного процесу. Однак вони не позбавлені проблем, включаючи фінансові обмеження, політичні впливи та проблеми представництва. Вирішення цих проблем є життєво важливим для підвищення ефективності місцевого управління та забезпечення задоволення потреб усіх членів громади. Оскільки ландшафт управління продовжує розвиватися, важливість зміцнення спроможності та ресурсів територіальних громад неможливо переоцінити, оскільки вони є основою демократії та основним засобом, за допомогою якого громадяни можуть впливати на своє місцеве середовище.

1.2 Концептуальні підходи до розвитку територіальних громад

Органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону.

Чисельність працівників органів місцевого самоврядування встановлюється відповідною радою у межах загальної чисельності, визначеної типовими штатами, затвердженими Кабінетом Міністрів України.

Органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, які підлягають реєстрації відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Розвиток територіальних громад є одним із ключових аспектів сучасної регіональної політики, спрямованої на децентралізацію та зміцнення місцевого самоврядування. Сучасна практика управління територіальними громадами базується на низці концептуальних підходів, які визначають стратегії та пріоритети їх розвитку (рис.2.1)

Рис.2.1. Концептуальні підходи до розвитку територіальних громад

Джерело: складено автором на основі [19]

Сталий розвиток територіальних громад в контексті децентралізаційних змін означає процес створення та підтримки самодостатніх громад на місцевому рівні, які здатні забезпечувати зростання якісного рівня життя населення протягом тривалого періоду. Це включає в себе економічний, соціальний та екологічний розвиток, забезпечення ефективного управління ресурсами та послугами, а також збалансований підхід до розподілу функцій та влади між центральними та місцевими органами влади. Головною метою такого розвитку є створення стабільного та здорового середовища для розвитку громадян у напрямі забезпечення їхніх сьогоденних потреб та збереження ресурсів для майбутніх поколінь.[10]

В Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» зазначено, що збільшення та об'єднання громад здійснювалось шляхом добровільного об'єднання з урахуванням думки громадян [45]

Ознаки, які характеризують сталий розвиток територіальних громад в контексті децентралізації надано в табл..2.1

Таблиця 2.1

Основні ознаки сталого розвитку територіальних громад в контексті децентралізацій них перетворень [10]

Ознаки	Їх характеристика
Економічна стійкість	Громада має розвинену економіку, що базується на різноманітних галузях та джерелах доходів, що забезпечує її стійке фінансове забезпечення
Соціальна інклюзивність	С тале зростання якості життя всіх мешканців громади, забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, житла та інших соціальних послуг
Екологічна збалансованість	Збереження та охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів та впровадження екологічно чистих технологій
Партнерство та участь громадян	Активна участь громадян у прийнятті рішень та впровадженні проектів, сприяння взаємодії між громадськістю, бізнесом та владою
Інфраструктурний розвиток	Наявність якісної та доступної інфраструктури, такої як дороги, комунікації, водопостачання та інші комунальні послуги
Культурна та історична спадщина	Збереження та просування культурної та історичної спадщини громади як важливого чинника сталого розвитку
Ефективне управління	Наявність прозорих та ефективних механізмів управління та прийняття рішень, що забезпечують розвиток громади відповідно до її потреб та потенціалу

Основою підходу сталого розвитку є інтеграція економічних, соціальних і екологічних аспектів у стратегічне планування розвитку громад. Відповідно до концепції сталого розвитку, територіальна громада повинна забезпечувати економічне зростання, зберігати навколишнє середовище та підвищувати рівень життя своїх мешканців. Цей підхід активно впроваджується в Європейському Союзі, де громади отримують

фінансування через спеціалізовані програми, спрямовані на розвиток інфраструктури, підтримку малого бізнесу та збереження екосистем.

Ведучи мову про сталий розвиток територіальних громад в контексті децентралізаційних змін в Україні, варто зауважити, що органи місцевого самоврядування мають визначені сфери відповідальності, що надано на рис.2.2.

Рис. 2.2. Сфери відповідальності територіальних громад

Джерело: сформовано автором на основі [16]

Партнерський підхід характеризує партнерство між громадою, бізнесом та державними органами є однією з основ ефективного розвитку. У рамках цього підходу громади стають активними учасниками розробки проєктів, що реалізуються спільно з іншими зацікавленими сторонами. Наприклад, партнерські моделі успішно застосовуються у скандинавських країнах, де муніципалітети спільно з приватним сектором розвивають житлову, транспортну та енергетичну інфраструктуру [72]

Інноваційно-технологічний підхід передбачає використання сучасних технологій для управління громадою. Концепція «розумних міст» (smart cities) є одним із прикладів впровадження інновацій у територіальні громади.

Використання цифрових платформ для оптимізації комунальних послуг, автоматизація управлінських процесів та розвиток електронного урядування значно підвищують ефективність роботи органів місцевого самоврядування [76].

Людиноцентричний та партисипативний підхід акцентує увагу на потребах і правах мешканців громади. Основна ідея полягає у створенні умов для активної участі громадян у процесах ухвалення рішень. Це, по суті, побудова ефективної комунікації, коли люди не просто висловлюють свою думку, але й чують та сприймають думки інших розуміючи, що всі ми різні й маємо різні потреби. Як результат - стратегія мала б відповідати чи реагувати на потреби цих різних груп людей. Важливим елементом є розвиток громадянського суспільства, сприяння прозорості та підзвітності влади. Партисипація дозволяє створити відчуття причетності. Тобто люди, які були залучені до процесу розроблення стратегії, розуміють, що це є частково і їхній продукт та відчувають відповідальність не лише за сам фінальний документ, а й за те, як він буде втілюватися.

Концептуальні підходи до розвитку територіальних громад є багатовимірними та вимагають інтеграції різних методів і стратегій. Сталий розвиток, партнерство, інновації та залучення громадян становлять фундамент сучасного управління громадами. Використання цих підходів в Україні сприятиме покращенню якості життя населення, зміцненню місцевого самоврядування та забезпеченню довгострокового економічного зростання.

1.3 Фактори впливу на розвиток територіальних громад

Розвиток територіальних громад є складним і багатогранним процесом, на який впливає сукупність різноманітних факторів. Вони визначають потенціал громади, можливості її зростання та спрямованість стратегій місцевого самоврядування.

Звертаючись до великого тлумачного словника сучасної української

мови, термін «фактор» (англ. factor – посередник, від лат. factor – той, що робить, facio – роблю), або «чинник», який використовується в якості синоніма, розуміється як умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища [15].

Для розвитку громад і територій в Україні важливо перейти від вирішення окремих локальних проблем до системного та комплексного підходу в плануванні й управлінні територіями. Досягнення стабільного й ефективного розвитку вимагає глибокого розуміння різноманітних чинників впливу, що дозволить ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на розвиток територій.

Розгляд літературних джерел дозволяє згрупувати чинники на п’ять груп. Серед них визначаємо:

- Економічні фактори характеризують економічну базу громади, що є визначальним елементом її розвитку. Здатність залучати інвестиції, підтримувати місцевий бізнес і забезпечувати зайнятість напряму впливає на якість життя мешканців. Інвестиційна привабливість громади залежить від таких чинників, як доступ до ресурсів, розвинена інфраструктура та податкова політика. Дослідження Світового банку (World Bank, 2021) свідчить, що громади, які ефективно використовують свої економічні ресурси, демонструють стійкі темпи зростання та успішно інтегруються у глобальні ринки.[75]

- Соціальні чинники включають рівень освіти, доступ до якісних медичних послуг, рівень залучення громадян у процеси прийняття рішень. Громади з розвиненим людським капіталом мають значно вищий потенціал для сталого розвитку. Соціальна згуртованість і активна участь громадян у житті громади також сприяють вирішенню локальних проблем. Наприклад, у Фінляндії муніципальні ради активно залучають громадян до обговорення стратегій розвитку, що позитивно впливає на їхню реалізацію [72].

- Інфраструктурні фактори пов’язані із інфраструктурою, що є основою функціонування громади. Доступ до транспортних шляхів, комунальних послуг, сучасних комунікаційних технологій є ключовими елементами для

приваблення бізнесу та покращення життя мешканців. Громади з розвиненою інфраструктурою легше інтегруються у національні та міжнародні ринки, що підвищує їхню конкурентоспроможність.

- Екологічні чинники зумовлені тим, що стан навколишнього середовища впливає на якість життя мешканців громади та її довгострокову стійкість. Збереження природних ресурсів, управління відходами та адаптація до змін клімату є важливими завданнями для територіальних громад. Досвід Європейського Союзу показує, що громади, які інвестують у зелений розвиток, не лише підвищують рівень екологічної безпеки, але й створюють нові економічні можливості [70].

- Політичні та правові чинники пов’язані з тим, що політична стабільність і правова база визначають рамки функціонування територіальних громад. Ефективне місцеве самоврядування залежить від чіткого розподілу повноважень між центральною владою та громадами, а також від наявності дієвих механізмів контролю та прозорості. Успішний приклад децентралізації в Польщі демонструє, як чітка правова система сприяє розвитку громад і залученню інвестицій [73].

За напрямом дії чинники впливу на розвиток будь-якої території поділяються на зовнішні і внутрішні.

Так, Кизим М. О., Семигуліна І. Б., Ярошенко І. В. під зовнішніми чинниками розуміють причинноналідкові зв’язки, обумовлені зовнішнім впливом навколишнього середовища, а саме: політичні, правові, господарські, соціальні, технологічні та інші сили впливу зовнішніх систем; законодавчу базу; якість компонентів природного середовища даної території; умови середовища (клімат, рельєф) та забезпеченість території природними ресурсами; форми соціально-економічного устрою; історично сформовані системи розміщення продуктивних сил та інше [29].

Зовнішні чинники можуть впливати на розвиток території як безпосередньо, наприклад, через вплив на окрему людину – її здоров’я, фізичну витривалість, працездатність, демографічні показники

(народжуваність, смертність) і стан природного середовища, так і опосередковано – через загальний і особистий рівень розвитку людини, включаючи її залежність від засобів для існування, умов праці та її результатів.

Внутрішні чинники, що безпосередньо визначають стратегію соціально-економічного розвитку громади, включають взаємозв'язки, зумовлені внутрішнім станом суспільства та території. Серед них: здатність ефективно накопичувати, зберігати та застосовувати інформацію; рівень розвитку різних суспільних структур; ступінь технологічного прогресу; соціальні умови, що впливають на життя спільноти (зокрема моральні цінності та стосунки між поколіннями); а також інноваційний, інвестиційний, ресурсний, виробничий та кадровий потенціал регіону.

В додатку В надано узагальнення чинників (факторів) просторового розвитку територій.

На особливості дії та стійкість соціально-економічного розвитку території впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори.

Об'єктивні фактори формуються під впливом історичних обставин і ринкової кон'юнктури. До них належать: природні, виробничі, фінансові й трудові ресурси; економіко-географічне положення регіону; природні умови; а також стан ринків.

Суб'єктивні фактори залежать від діяльності економічних суб'єктів, громадських організацій, державних і місцевих органів влади. До цієї групи належать: нормативно-правова база, екологічна ситуація, державна політика, спрямована на стимулювання соціально-економічного розвитку, і внутрішня політика конкретної території [13].

Аналіз цих факторів показує, що. Наприклад, суб'єктивні фактори можуть впливати на об'єктивні шляхом регулювання використання ресурсів, природних умов та інших внутрішніх чинників через державну політику. Територіальна політика управління, що базується на законодавчій основі, забезпечує між ними існує тісний взаємозв'язок зв'язок між зовнішніми та

внутрішніми, а також об’єктивними й суб’єктивними факторами, які впливають на розвиток кожної території країни.

Гладка Л.І. і Тіоццо А. П. виділяють фактори за тривалістю впливу фактори поділяються на постійні та тимчасові [20].

Постійні фактори включають науково-технічний прогрес, територіальну концентрацію капіталу й державне регулювання.

Тимчасові фактори – це соціальні чи інші конфлікти, природні катастрофи, надзвичайні ситуації, які мають епізодичний характер. Серед них також виділяються фактори загроз і непередбачуваних обставин, наслідки яких можуть проявлятися через: масштабні порушення в соціально-економічній системі території; дестабілізацію існуючого стану та вплив на структуру економічного потенціалу; перенаправлення ресурсів на подолання негативних наслідків; зниження темпів розвитку й зростання диспропорцій у соціально-економічному середовищі.

Зазначені фактори є взаємодоповнюючими, взаємопов’язаними, взаємозалежними та динамічними, інтегрованими в загальний потенціал і можливості територій та громад. Аналіз цих факторів дозволяє оцінити наявний потенціал і перспективи розвитку територій, а також визначити ефективні інструменти й механізми для встановлення пріоритетів публічного управління на місцевому рівні, створення місцевих програм розвитку та досягнення цілей соціально-економічного розвитку громад із максимальною ефективністю.

Розвиток територіальних громад залежить від комбінації економічних, соціальних, інфраструктурних, екологічних і політичних чинників. Їхній комплексний аналіз дозволяє визначити сильні сторони громади, а також розробити ефективні стратегії для подолання викликів. В Україні впровадження децентралізації та використання найкращих міжнародних практик створюють можливості для сталого розвитку громад навіть у складних умовах повоєнного відновлення.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1 Дослідження нормативно-правових основ організації та діяльності добровільно об'єднаних територіальних громад в Україні

Для підвищення ефективності впливу на соціально-економічний розвиток та подолання кризових явищ у країні впроваджується нова сучасна модель державного управління через реалізацію адміністративної реформи. Одним із ключових завдань цієї реформи є створення сучасної системи місцевого самоврядування на регіональному рівні.

Процеси децентралізації влади в Україні, що активно розпочалися у 2014 році, створили передумови для реформування місцевого самоврядування. Центральною ланкою цих змін стало формування добровільно об'єднаних територіальних громад (ОТГ), що передбачає надання їм ширших повноважень і ресурсів для забезпечення сталого розвитку. Організація та діяльність ОТГ регулюється низкою нормативно-правових актів, які створюють правову базу для їхнього функціонування.

Правовий фундамент для створення добровільно об'єднаних територіальних громад в Україні сформовано низкою законодавчих актів. Конституція є основою правової системи України і визначає, що місцеве самоврядування є невід'ємною частиною демократичного устрою держави (стаття 7). Стаття 140 регламентує право територіальних громад на самостійне вирішення питань місцевого значення[16]. Визначено, що місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад. Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Статтею 142 Конституції прописує аспекти фінансування: матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад [31].

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою. Конституція України також гарантує законність діяльності органів місцевого самоврядування та створює умови для співпраці між громадами.

Ключовим документом, який визначає порядок створення ОТГ, їхні права, обов'язки, а також механізми фінансової та адміністративної підтримки є Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»[45] регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад. Закон передбачає, що об'єднання має відбуватися на добровільній основі, а громади отримують фінансові переваги у вигляді прямого міжбюджетного фінансування.

Бюджетний кодекс України Регламентує фінансові аспекти функціонування ОТГ, зокрема їхню участь у міжбюджетних трансфертах, порядок формування місцевих бюджетів та розподілу доходів [14].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає загальні принципи організації місцевого самоврядування, його структуру, повноваження та взаємодію з органами державної влади, відповідно до Конституції України визначає правовий статус і відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Діяльність працівників публічної служби в територіальних громадах є формою роботи в органах місцевого самоврядування, що характеризується як професійна діяльність громадян України на постійній основі. Вони обіймають посади в органах місцевого самоврядування та виконують завдання, спрямовані на реалізацію права територіальної громади на самоврядування, а також на виконання делегованих законом повноважень виконавчої влади. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» №2493-III [58] регулює правові, організаційні, матеріальні та соціальні аспекти здійснення громадянами України права на службу в органах місцевого самоврядування. Цей закон також визначає основні принципи діяльності посадових осіб місцевого самоврядування, їхній правовий статус, умови перебування на службі, а також правові гарантії для виконання їхніх обов’язків.

Законом України № 1508-VII «Про співробітництво територіальних громад» створено законодавчу основу для кооперації ресурсів органів місцевого самоврядування з метою вирішення спільних проблем життєдіяльності територіальних громад на місцевому рівні, більш ефективного надання послуг місцевому населенню, створення спільних об’єктів муніципальної інфраструктури для декількох територіальних громад [55].

Окремо треба виділити Закон України «Про органи самоорганізації населення» 2001 року, який отримав нову редакцію 15.11.2024 [53]. Закон визначає правовий статус, порядок організації та діяльності органів

самоорганізації населення. Зміни стосувались дозвільних документів.

Постанови Кабінету Міністрів України регламентують процедурні аспекти створення ОТГ, включаючи методику формування спроможних громад [16].

Так, постановою Кабінету міністрів затверджено Державної стратегії регіонального розвитку на 2021 - 2027 роки[] Ця Стратегія розроблена відповідно до Законів України «Про засади державної регіональної політики», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України»[54], постанов Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 817 «Деякі питання розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених Стратегії і плану заходів» [46] «Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна» [47], «Про затвердження Порядку поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [48].

Стратегія розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року, визначених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. №722.[46]

Нормативно-правові основи організації та функціонування добровільно об'єднаної територіальної громади в Україні є результатом комплексної адміністративної діяльності органів державної влади та місцевого

самоврядування. До цих основ належать: правові акти (статути, регламенти, правила, інструкції тощо); індивідуальні акти; а також неправові документи, зокрема програми та рекомендації, та адміністративні договори.

Функціонування ОТГ в Україні базується на принципах децентралізації, субсидіарності, прозорості та ефективності. Основними аспектами діяльності є: фінансова автономія, адміністративна спроможність, взаємодія з державними органами.

Завдяки фінансовій децентралізації, ОТГ отримали прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Відповідно до Бюджетного кодексу, доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок податку на доходи фізичних осіб, земельного податку, акцизів та інших джерел.

Адміністративна спроможність ОТГ наділені широкими повноваженнями у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інфраструктурного розвитку. При цьому якість управління залежить від професійної підготовки кадрів та рівня організації роботи виконавчих органів.

Закони та підзаконні акти передбачають, що ОТГ взаємодіють із державними структурами для отримання субвенцій, грантів і консультаційної підтримки.

Висновками до даного підрозділу роботи є наступне: нормативно-правові засади організації та функціонування добровільно об'єднаних територіальних громад в Україні формують основу для ефективного функціонування цих громад. Регламентація їх діяльності базується на комплексі законодавчих та підзаконних актів, що забезпечують юридичні гарантії та правову стабільність процесу децентралізації.

Комплексна адміністративна діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування створює умови для збалансованої взаємодії на місцевому рівні. Важливим аспектом є узгодження законодавчих актів із практичними потребами територіальних громад, що сприяє їх сталому розвитку.

На основі чинного законодавства, зокрема Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», забезпечується належна правова основа для діяльності посадових осіб. Це дозволяє територіальним громадам ефективно реалізовувати делеговані повноваження та власні ініціативи.

У подальшому важливо посилити нормативно-правове регулювання, зокрема в частині адміністративних договорів і програм розвитку, що дозволить краще адаптувати законодавство до специфічних потреб громад. Також необхідно вдосконалювати механізми моніторингу та оцінки ефективності правового забезпечення діяльності добровільно об’єднаних територіальних громад.

2.2. Аналіз соціально-економічного стану громад до повномасштабного вторгнення і на сучасному етапі

Соціально-економічний стан територіальних громад в Україні до початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року відображав процеси децентралізації та реформування системи місцевого самоврядування. Завдяки реформі децентралізації територіальні громади отримали більшу фінансову та адміністративну незалежність, що створило сприятливі умови для їх розвитку. Однак, цей стан залежав від низки соціальних, економічних, та адміністративних чинників, які мали суттєві регіональні відмінності.

Соціально-економічний ландшафт громад до повномасштабного вторгнення представляв відносно стабільну картину з точки зору рівня доходу та рівня зайнятості. Однак важливо зазначити, що ці показники суттєво відрізнялися в різних регіонах. Наприклад, Херсонська область пережила різкий спад: доходи впали на 30,3% у 2022 році та ще на 4% у 2023 році [2]. Цей спад підкреслює вразливість певних регіонів до економічних зривів. Рівень зайнятості, з іншого боку, залежав від складнощів

національного ринку праці, який уже стикався з різними проблемами. Це включало розрив у працевлаштуванні мігрантів, коливання рівня безробіття та проблеми з позбавленням дітей [3]. Такі фактори сприяли змішаному соціально-економічному середовищу, де одні громади процвітали, а інші намагалися зберегти економічну стабільність.

Доступ до освіти та медичних послуг був ще одним важливим компонентом соціально-економічного статусу до вторгнення. Незважаючи на те, що були докладені зусилля щодо покращення освітньої інфраструктури та систем охорони здоров'я, диспропорції зберігалися, особливо в сільській місцевості та менш розвинених районах. До вторгнення цілеспрямована увага приділялася фінансуванню розвитку соціальних послуг для підвищення стійкості громади [4]. Проте реальність на місцях така, що багато громад зіткнулися з проблемами доступу до цих основних послуг. Обмежений доступ до медичної допомоги був значною проблемою, яка посилювалася матеріально-технічними та інфраструктурними перешкодами, через які вразливі верстви населення часто залишалися недостатніми [4]. Водночас доступ до освіти різнився: міські центри, як правило, мають кращі ресурси порівняно з сільськими. Ці відмінності підкреслюють необхідність цілеспрямованих заходів для забезпечення рівного доступу до освіти та медичних послуг для всіх громад.

Наявність інфраструктури та ресурсів відіграла ключову роль у формуванні соціально-економічного статусу громад до вторгнення. Розвиток інфраструктури відбувався нерівномірно: деякі райони мали потужні об'єкти, а інші значно відставали. Ця невідповідність інфраструктури вплинула на все, від транспорту до надання основних комунальних послуг, впливаючи на повсякденне життя та економічну діяльність. Наявність ресурсів була такою ж непостійною під впливом таких факторів, як географічне розташування та щільність населення [1]. Громади з кращою інфраструктурою та наявністю ресурсів мали кращі можливості протистояти економічним потрясінням і підтримувати вищу якість життя. І навпаки, ті, кому не вистачало цих сфер,

часто відчували труднощі з наданням базових послуг та економічним розвитком. Зосередженість на відновленні доступу до базових послуг і залученні громад до процесів відновлення підкреслює поточні зусилля щодо усунення цих невідповідностей і підтримки вразливих груп [42]

За даними аналітичного звіту «Аналіз потреб у місцевій статистиці»[1], в результаті опитування територіальних громад України, можна зробити кількісну характеристику їх за типом (табл.2.1)

Таблиця 2.1

Характеристика територіальних громад за макрорегіонами та типами громад за 2024 рік

Макрорегіон	Кількість ТГ за типом			
	міська	селищна	сільська	Всього
Захід	130	132	222	484
Південь	37	56	99	192
Північ	67	82	94	243
Схід	114	94	104	312
Центр	62	6	109	238
Всього	410 (27,9%)	431 (29,3%)	628 (42,8%)	1469 (100%)

До основи вибірки не були включені тимчасово окуповані території, а також території активних бойових дій, проте були враховані деокуповані території та території, де активні бойові дії завершилися (згідно з Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 309 від 22 грудня 2022 року (зі змінами відповідно Наказу № 363 від 20 грудня 2023 року).

Найвищий рівень задоволення інформаційних потреб ТГ – у сфері місцевих бюджетів, освіти та культури, менше – в охороні здоров’я та в соціальному захисті. Найгірша ситуація – з даними про економіку та інвестиції – 11,5%, ринок праці – 11,5%, зовнішньоекономічну діяльність - 9,5%, і найнижчі - науку, технології та інновації - лише 8,6%. (рис.2.1)

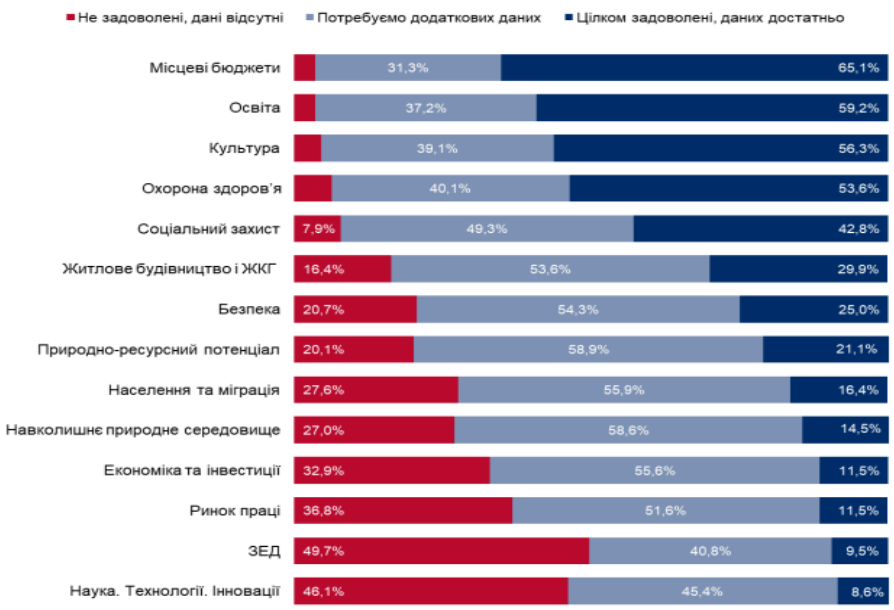

Рис.1. Рівень задоволеності громад в інформаційних потребах[1]

Кращі економічні показники вказують на вищу стійкість громад. Частка власних надходжень в загальному обсязі доходів громади позитивно корелює з готовністю (preparedness) громади до шоків війни. Підвищення ролі місцевих податків і зборів та збільшення їх частки у власних доходах місцевих бюджетів – одне з головних завдань для подальшого розвитку фінансової самостійності та спроможності місцевого самоврядування.

До повномасштабного вторгнення значна частина громад покращила свої фінансові можливості завдяки новій системі розподілу бюджетних ресурсів, яка забезпечила громади частиною податкових надходжень, зокрема від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). У 2021 році доходи місцевих бюджетів зросли на 22% порівняно з попереднім роком, що свідчило про позитивні результати фінансової децентралізації.

Хоча надходження місцевих податків і зборів характеризуються певною волатильністю, поряд із цим, вони відіграють суттєву роль у доходах місцевих бюджетів. Зокрема, протягом 2019-2023 років місцеві податки і збори зросли на 26,4 млн грн або на 36% (табл. 2. 2). За цей же період доходи загального фонду місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів зросли на 166,8 млн грн або на 61%. Тобто доходи загального

фонду зростали випереджаючими темпами відносно місцевих податків і зборів.

Таблиця 2.2

Показники надходжень місцевих податків і зборів протягом 2019-2023 років, тис.грн [1]

Показники	**звітні періоди**				
	2019	2020	2021	2022	2023
Плата за землю, всього у тому числі:	32 835,6	31 471,7	35 263,6	29 568,4	34 528,9
земельний податок	13 349,6	12 813,6	13 843,9	11 126,3	12 086,8
орендна плата за землю	19 486,0	18 658,1	21 419,7	18 442,1	22 442,1
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	4 882,3	5 758,9	7 820,8	7 118,9	9 140,0
Транспортний податок	276,0	202,8	158,4	103,5	160,5
Єдиний податок	35 270,2	38 031,0	46 282,4	47 226,1	55 805,4
Збір за місця для паркування транспортних засобів	114,9	91,2	254,1	101,8	151,4
Туристичний збір	196,2	130,6	244,0	186,4	222,6
Разом місцеві податки і збори	**73 575,2**	**75 686,2**	**90 023,3**	**84 305,1**	**100 008,8**
Доходи загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів)	**275 169,8**	**290 114,8**	**352 013,5**	**398 131,4**	**441 937,0**
Частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду	26,7%	26,1%	25,6%	21,2%	22,6%

Протягом 2019-2023 років частка місцевих податків і зборів у обсязі доходів загального фонду місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) становила в середньому 24,4%, коливаючись від 21,2% у 2022 році до 26,7% у 2019 році. Таким чином, впродовж періоду, що взято для аналізу, частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) зменшилася на 4,1 відсоткових пункти – з 26,7% у 2019 році до 22,6% у 2023 році. У структурі місцевих податків і зборів найбільшу частку займає єдиний податок. Протягом 2019-2023 років його частка в структурі місцевих податків і зборів зросла з 49,9% у 2019 році до 56,0% та 55,8% у 2022 та 2023 роках відповідно (рис.2.2).

Водночас, за умови, якщо з доходів місцевих бюджетів 2023 року виключити податок на доходи фізичних осіб з військовослужбовців (далі –

ПДФО з військовослужбовців), то темпи зростання надходжень загального фонду у 2023 році відносно 2019 року становитимуть 32%, що на 4 відсоткових пункти менше від зростання місцевих податків і зборів

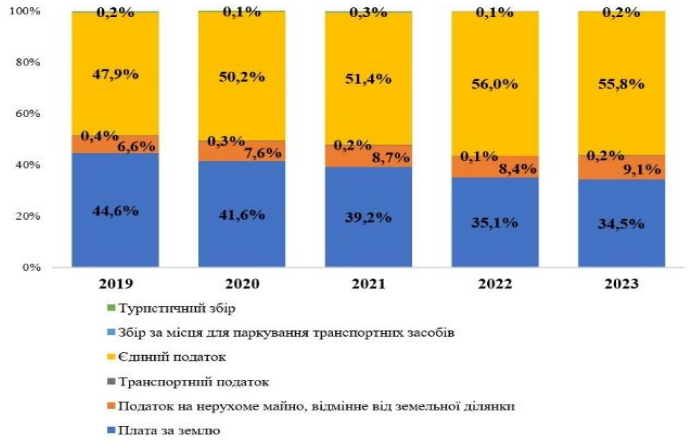

Рис.2.2 Структура місцевих податків і зборів у 2019-2023 роках[1]

Слід відзначити суттєве зростання надходжень від податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. За період аналізу ці надходження збільшилися на 4,2 млн грн (або в 1,9 рази) – з 4,9 млн грн у 2019 році до 9,1 млн грн у 2023 році. Крім того, частка цього податку у структурі місцевих податків і зборів зросла з 6,6% у 2019 році до 9,1% у 2023 році. Така динаміка свідчить про значний потенціал податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, а також підкреслює важливість подальшого поповнення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та вдосконалення механізму оподаткування цим видом податку.

Серед механізмів та засобів впливу органів місцевого самоврядування на підвищення ефективності адміністрування майнових податків можна виокремити:

- необхідність встановлення економічно обґрунтованої оцінки землі для цілей оподаткування;
- продовження процесів проведення інвентаризації земель з метою залучення їх максимально можливої кількості (площі) до фіскальних відносин;
- необхідність підвищення ефективності реалізації органами місцевого

самоврядування наданих їм повноважень щодо управління підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності з точки зору належного контролю за фінансово-економічною діяльністю комунальних підприємств, недопущення прийняття ними неефективних та економічно невигідних управлінських рішень;

- формування справедливих партнерських відносин з підприємствами, які не належать комунальної власності з метою прогнозованості та стабільності соціально-економічного розвитку громади та бюджетних надходжень;

- перегляд підходів до баз оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (запровадження оціночної/ринкової вартості);

- здійснення наповнення інформаційних баз інформацією про об'єкти оподаткування місцевими податками і зборами.

Основними показниками економічного розвитку громад були інвестиційна привабливість, розвиток малого та середнього бізнесу, а також зайнятість населення. За даними Мінекономіки України, у 2021 році зростання внутрішнього регіонального продукту спостерігалося в 75% територіальних громад. Однак, економічна ситуація в громадах залежала від їхньої локації, наявності природних ресурсів, рівня урбанізації та доступності інфраструктури.

Топ – 5 показників з економічної діяльності за рівнем потреби та рівнем її задоволеності в ТГ надано на рис. 2.3,

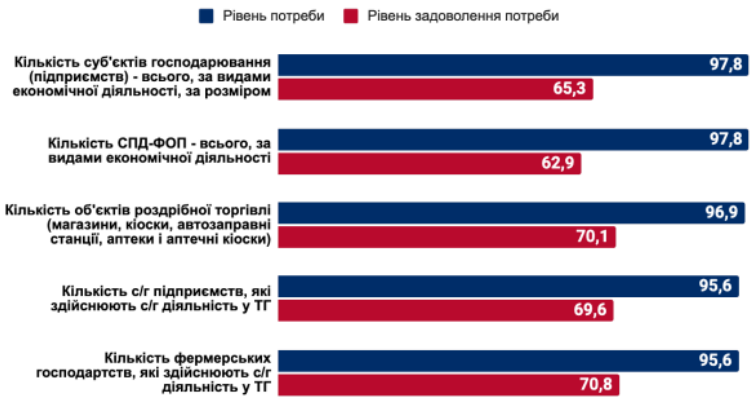

Рис.2.3 Топ – 5 показників з економічної діяльності за рівнем потреби та рівнем її задоволеності в ТГ

Найнижчим показником рівня задоволеності виявилась кількість суб'єктів підприємницької діяльності - ФОП – 62,9%.

Важливе значення також має рівень задоволеності в залученні капіталу, інвестиційній привабливості громад, хоча у воюючу країну інвестиції і зовнішні потоки йдуть дуже неохоче. (рис.2.4)

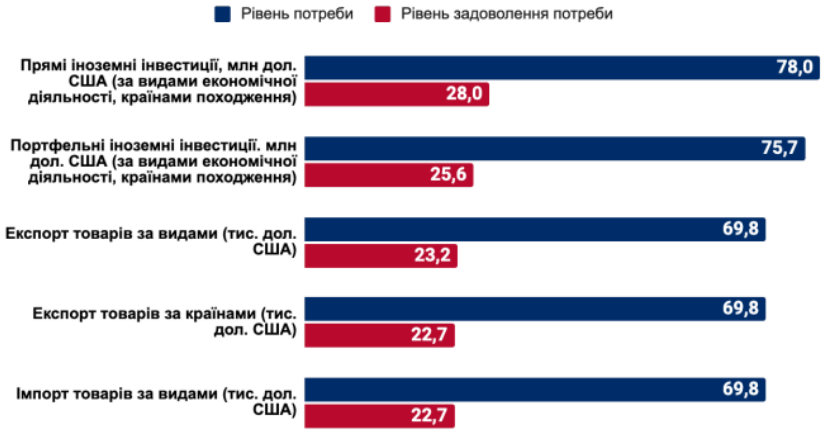

Рис. 2.4 Топ-5 показників у розділі "Зовнішньоекономічна діяльність" за рівнем потреби та рівнем її задоволення у ТГ

Показники соціального розвитку громад демонстрували покращення у доступі до освітніх та медичних послуг. Зокрема, в рамках децентралізації здійснювалася модернізація освітньої інфраструктури через створення опорних шкіл та нових медичних закладів у сільській місцевості. За даними Міністерства охорони здоров'я, у 2021 році в Україні було відкрито 236 сучасних амбулаторій у сільських громадах.

Інфраструктурні проєкти стали одним із ключових напрямів розвитку громад до вторгнення. У рамках державних програм, таких як «Велике будівництво», було модернізовано дороги, мости та комунальну інфраструктуру в багатьох громадах. Наприклад, у 2021 році реалізовано понад 1,2 тис. проєктів у сфері дорожнього будівництва (Укравтодор, 2021).

Незважаючи на позитивні тенденції, громади стикалися з низкою викликів:

- Регіональні диспропорції: Громади у західних та центральних регіонах демонстрували вищий рівень розвитку порівняно з громадами сходу

та півдня.

- Недостатнє фінансування сільських громад: Значна частина сільських громад продовжувала залежати від дотацій.
- Високий рівень безробіття у віддалених регіонах.
- Проблеми з адміністративною спроможністю, зокрема в управлінні новими повноваженнями.

Аналіз соціально-економічного стану громад до повномасштабного вторгнення свідчить про поступове покращення їхніх можливостей завдяки реформі децентралізації. Проте, вплив цих змін суттєво варіювався залежно від регіону, доступності ресурсів і ефективності місцевого управління. Збереження позитивних тенденцій та вирішення наявних проблем потребували подальших зусиль з боку як місцевих органів влади, так і держави.

2.3 Основні виклики для територіальних громад під час війни

Війна завжди має масштабні та руйнівні наслідки для суспільства, і територіальні громади, як основні осередки місцевого самоврядування, стикаються з унікальними викликами. Їхня здатність реагувати на кризові ситуації, забезпечувати стабільність та відновлюватися після руйнувань визначає загальний рівень стійкості країни. Розглянемо основні виклики, які постали перед територіальними громадами України під час війни.

Серед основних проблем, з якими стикаються громади, особливу увагу було приділено безпеці, кадровому голоду, а також ментальному здоров'ю мешканців. У більшості громад існують серйозні виклики в управлінні ресурсами та організації комунікації з населенням. Це особливо актуально для деокупованих і наближених до зони бойових дій територій, де питання безпеки залишається найгострішим.

Війна призводить до переміщення великої кількості людей, які шукають безпечного прихистку. Територіальні громади часто стикаються з

необхідністю забезпечити тимчасове житло, харчування, медичну допомогу та психологічну підтримку для внутрішньо переміщених осіб. Наприклад, згідно з даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), у 2022 році понад 7 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Це створює значний тиск на місцеву інфраструктуру, систему соціального забезпечення та ресурси громад. У деяких громадах не фіксуються чіткі дані кількості ВПО, що проживають у громаді, а в більшості громад не здійснюється моніторинг виїзду жителів після деокупації за межі громади, в інші області та країни. Станом на травень 2024 року, порівняно з 2023 роком, кількість ВПО у багатьох громадах збільшилася.

Представники громад у аналітичному звіті «Засади стійкості та основні виклики для громад під час війни» важливість підтримки місцевих органів влади в умовах війни та наголошували на необхідності подальшої співпраці з військовими адміністраціями. Однак, існують труднощі з кворумом місцевих рад, що ускладнює прийняття важливих рішень на місцевому рівні. Основні чинники, що ускладнюють роботу місцевих рад і не сприяють зібранню кворуму: мобілізація депутатів місцевих рад; переїзд депутатів до інших регіонів (більш безпечних); виїзд депутатів за кордон; колаборація під час російської окупації (втеча після деокупації); приналежність до заборонених в Україні партій.

У межах проєкту Національної платформи стійкості та згуртованості проведено комплексне дослідження ключових проблем, з якими стикаються українські громади – тилові, деокуповані, наближені до лінії бойового зіткнення – під час війни, з метою визначення основних кроків, необхідних у найближчій перспективі для: посилення їхньої спроможності; підвищення рівня довіри та взаємодії між місцевою владою й громадянським суспільством; збереження легітимного врядування на місцях і надбань реформи децентралізації; зміцнення й налагодження взаємодії між інститутами громадянського суспільства й мешканцями громад, ширшого залучення мешканців до громадської діяльності.

В умовах тривалої війни в Україні важливим завданням є сприяння повноцінному функціонуванню легітимних ОМС, а також інструментів дорадчої демократії, передбачених українським законодавством. Оскільки саме на рівні територіальних громад: — відбувається забезпечення основних потреб населення – освітніх, медичних, адміністративних; — створюються безпекові заходи, а також умови для інтеграції внутрішньо переміщених осіб (далі–ВПО), роботи релокованого бізнесу; — розв'язуються інші проблеми, спричинені війною, – відновлення інфраструктури, здолання безробіття та водночас перекваліфікація населення, підтримка постраждалих категорій населення.

Економіка територіальних громад зазнає руйнувань через зниження доходів від податків, руйнування підприємств, втрату робочих місць та скорочення інвестицій. Наприклад, надходження до місцевих бюджетів у прифронтових громадах скоротилися на 30–50% через зменшення економічної активності. Водночас зростає потреба у фінансуванні відновлення критичної інфраструктури, що вимагає нових підходів до бюджетного планування та залучення додаткових ресурсів. Забезпечення фінансової спроможності громад – ключовий чинник для їх успішного відновлення.

Основні проблеми цього блоку: обмежений механізм використання залишків бюджетних коштів; збільшення фінансового навантаження на місцеві бюджети через ВПО, витрати на забезпечення безпекових норм, збільшення пільгових категорій населення; реєстрація релокованих підприємств в інших великих населених пунктах (у тому числі у великих містах у більшості випадків), податкові відрахування яких ідуть до бюджетів за місцем реєстрації; брак роз'яснення для місцевих органів влади від держави правових підстав використання залишків бюджетних коштів на підтримку Збройних Сил України (далі – ЗСУ).

Ще однією із проблем є руйнування інфраструктури. Військові дії знищують житлові будинки, школи, лікарні, дороги, енергетичні мережі та

інші об’єкти інфраструктури. За даними Київської школи економіки (KSE), станом на середину 2023 року сума збитків, завданих інфраструктурі України, перевищила 140 мільярдів доларів. Відновлення цих об’єктів вимагає не лише фінансових ресурсів, але й ефективної координації зусиль між державою, громадами та міжнародними партнерами.

Значне руйнування йде для екології. Під загрозою знищення перебувають більше 200 територій Смарагдової мережі площею 3,5 млн га. Смарагдова мережа - це мережа природоохоронних територій, створена задля збереження видів та поселень, які потребують охорони на загальноєвропейському рівні. Унаслідок бойових дій частина лісів у Київській, Чернігівській, Сумській, Луганській, Донецькій та Херсонській областях наразі перебуває під контролем окупантів. Крізь Україну проходять три основні міграційні шляхи птахів: Азово-Чорноморський широтний (південний коридор) - із найбільшою концентрацією перелітних птахів в Україні; Поліський широтний (північний коридор) - уздовж лісової смуги Полісся і на півночі Лісостепу; та Дніпровський меридіанний міграційний шлях, який проходить уздовж річища Дніпра та його притоки Десни. Цей шлях особливо використовують водоплавні та прибережні птахи.

Крім лісів, на півночі країни, де ведуться активні бойові дії, поширені болотні екосистеми і торфовища. Велика частина торфовищ України є осушеною, а отже на них є сприятливі умови для виникнення торфових пожеж. Такі пожежі важко погасити і, у звичайний час, тому продовження бойових дій на території північних областей матиме важкі наслідки як для довкілля, так і для здоров’я людей.

Забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами та іншими нафтопродуктами відбувається унаслідок руху та пошкоджень сухопутної військової техніки. Ворог атакує як цивільні об’єкти, так і військову інфраструктуру - аеропорти, сховища боєприпасів, аеродроми та їх паливні цистерни, також військово-морські об’єкти. Проте переважна більшість обстрілів припадає на населені пункти та об’єкти. Обстріли об’єктів

промисловості та інфраструктури призводять до пожеж, які спричиняють додаткове забруднення повітря, ґрунту та води. Пошкодження комунальних комунікацій призводить до забруднення органічними речовинами води.

Наступним аспектом, що негативно впливає на територіальні громади, є безпекові ризики. Територіальні громади, які опинилися у зоні активних бойових дій або поблизу фронту, стикаються з постійною загрозою для життя місцевого населення. Обстріли, мінування територій та окупація створюють додаткові виклики для забезпечення базових потреб громадян і функціонування місцевої влади.

Травми війни, втрати близьких, невизначеність майбутнього та стрес стають серйозними проблемами для місцевих громад, впливає на психологічний стан населення. Це впливає на соціальну згуртованість, викликає зростання напруження серед населення та вимагає розробки програм психологічної підтримки.

Адміністративні виклики мають місце, бо в умовах війни органи місцевого самоврядування часто працюють у надзвичайних умовах, коли частина адміністративного апарату евакуйована, а інфраструктура управління пошкоджена. Незважаючи на це, вони повинні забезпечувати надання базових послуг, координацію гуманітарної допомоги та захист інтересів громадян.

Місцеве самоврядування в Україні довело свою життєздатність в умовах воєнного стану. У більшості регіонів ОМС зберегли свою функціональність і керованість, здатність здійснювати ефективне управління на місцевому рівні у співпраці з державною владою в особі ВА та їхніх очільників. Є принаймні три режими взаємодії ОМС із ВА в роботі різних громад: (1) заміщення ОМС військовою адміністрацією; (2) спільне управління громадою з боку ОМС і ВА; (3) розширені повноваження ОМС із частковим підпорядкуванням військовій адміністрації вищого рівня. Застосування того чи того режиму залежить від конкретних умов життя громади.

У більшості регіонів обласні та районні ради виконують свої повноваження, визначені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» паралельно з роботою відповідних військових адміністрацій. Останні виконують функції державних адміністрацій та здійснюють керівництво у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки й порядку.

Основна ланка забезпечення стійкості у війні на регіональному рівні – це територіальні громади та їхні військові адміністрації, функціонування яких підтримують ОВА.

Територіальні громади під час війни стикаються з безпрецедентними викликами, які вимагають гнучкості, адаптації та солідарності. Вирішення цих проблем можливе лише за умови ефективної взаємодії між місцевою владою, державою, міжнародними партнерами та громадянським суспільством. Війна стала випробуванням для всіх рівнів управління, проте вона також відкриває можливості для побудови більш стійкої та ефективної моделі місцевого самоврядування в Україні.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1 Міжнародний досвід повоєнного відновлення громад та адаптація його до українських реалій

Повоєнне відновлення громад є складним і багатогранним процесом, який охоплює відбудову інфраструктури, економічне відновлення, соціальну реабілітацію та посилення демократичних інститутів. Багато країн у світі мають успішний досвід подолання наслідків збройних конфліктів, і цей досвід може бути адаптований до українських реалій з урахуванням унікальних викликів, з якими стикається наша держава. Проблематика повоєнної відбудови України загалом, її економіки, інфраструктури, міст і територій, що постраждали від бойових дій, перебуває у фокусі багатьох дискусій як на шпальтах газет, на телеефірах, так і серед науковців та практиків.

В Україні набула поширення практика ототожнювати урядовий проєкт Національного плану відновлення України з історичним Планом Маршалла, який став основою відновлення країн Західної Європи після Другої світової війни.

Закон президента США Гаррі Трумена 03.04.1948 року передбачав надання кредитів на відбудову та доставку товарів, сировини та продовольства до Європи. У період з 1948 по 1952 рік понад 12 мільярдів доларів США надійшли до 16 європейських країн, включаючи Німеччину, Італію, Францію та Великобританію. Західна Німеччина отримала близько 1,5 мільярда доларів США. Фінансова допомога не лише сприяла економічному диву в Європі, але й створила нові ринки збуту для США[16].

Повоєнна відбудова Західної Німеччини після Другої світової війни стала одним із найвідоміших прикладів успішного відновлення. Завдяки

«Плану Маршалла», розробленому Сполученими Штатами, країна отримала фінансову та технічну допомогу для відновлення промисловості, інфраструктури та соціальної сфери. Основні уроки цього досвіду для України включають:

1. Інтеграція міжнародної допомоги: Залучення міжнародних партнерів до фінансування та координації відновлення.

2. Прозорість і підзвітність: Створення механізмів контролю за використанням фінансових ресурсів.

Тож Планом Маршалла 2.0 для України в широкому розумінні має:

– артикулювати взаємовигідність реалізації Плану для України та європейських партнерів – тобто охоплювати не лише Україну, а й країни ЄС;

– гарантувати формування стабільного передбачуваного простору та ефективних партнерів для роботи європейських партнерів на українському ринку, їхньої участі в реалізації проєктів відновлення;

– передбачати формування якісних фінансових механізмів для каналізації ресурсів міжнародної фінансової допомоги Україні на відновлення через бюджетну та банківську системи;

– формулювати бачення перспективного місця України у євроспільноті, у т.ч. щодо вирішення глобальних проблем – безпеки, демографії, кліматичних змін, цифрової революції тощо;

– визначати шляхи імплементації в Україні видів спільної європейської політики, зокрема – аграрної, конкурентної, регіональної, транспортної, екологічної, енергетичної тощо;

– визначати напрями промислового співробітництва в рамках цілей відновлення;

– визначати напрями зміцнення логістичних зв’язків між Україною та ЄС;

– встановлювати напрями технічної допомоги органам державної влади та місцевого самоврядування у впровадженні європейських практик[24].

Досвід Японії можна цитатно назвати «Сталий розвиток і

модернізація»

Після нищівної поразки Японії у Другій світовій війні ця країна спромоглася в порівняльно короткі терміни відновити свою економіку до довоєнного рівня, а пізніше значно перевершити його та вийти в число провідних економічних держав світу. Японському «економічному диву» сприяло кілька різнопланових факторів. По-перше, на відновлення економіки вплинула американська окупація Японії, яка супроводжувалася демілітаризацією та демократизацією країни під керівництвом Штабу американських окупаційних військ під керівництвом генерала Д. Маккартура[34].

По-друге, не менш важливу роль відіграли війни в Кореї (1950–1953 рр.) та В'єтнамі (1959–1975 рр.), які забезпечували японській економіці великі американські замовлення «спеціального призначення» на багато мільярдів доларів.

По-третє, особливе значення мало одностайне бажання японського народу як можна скоріше подолати згубні наслідки від поразки в війні та покінчити з командно-мілітаристськими методами розвитку економіки. Це прагнення знайшло своє відображення в ухваленій у 1947 р. новій Японській конституції, зокрема в її 9 статті, що проголошувала відмову Японії від створення збройних сил та від війни, як засобу розв'язання суперечок.

По-четверте, активна участь Японії в міжнародному поділі праці та розвитку міжнародного економічного співробітництва. У контексті повоєнної реконструкції економіки Японія посідає особливе місце, оскільки ця країна за достатньо короткий історичний період спромоглася перетворитися на другу економіку в світі та протягом тривалого часу залишилася такою. Вивчення досвіду Японії у формуванні інноваційної та конкурентоздатної моделі соціально-економічного розвитку представляє як науковий, так і практичний інтерес для оцінки можливостей його імплементації у процесі повоєнної відбудови України[34].

Повоєнна Японія зробила акцент на технологічній модернізації та

розвитку людського капіталу. Завдяки реформам у сфері освіти, науки та технологій країна змогла досягти стрімкого економічного зростання. Для України цей досвід може бути корисним у розвитку:

- Програм професійної перепідготовки для переселенців.
- Інноваційних галузей економіки, зокрема ІТ та зеленої енергетики.

Досвід Боснії та Герцеговини коротко можна назвати «Відбудова через міжнародну співпрацю» З досвіду міської відбудови Боснії та Герцеговини можна виділити ряд ключових чинників, що сприяли швидкому відновленню економіки та зростанню ВВП країни у короткотривалому періоді – це активна фінансова допомога світової спільноти, переважання грантового фінансування над іншими формами, першочергове відновлення інфраструктури (доріг, електро- та водопостачання), залучення експертних консультацій (зокрема Лондонської школи економіки та Віденського інституту міжнародних економічних досліджень).

Однак відбудова міст та стратегічний розвиток економіки в довгостроковій перспективі зіткнулись із рядом викликів, які обмежили позитивний вплив наведених вище чинників. Сповільнення зростання та подекуди неефективне використання допомоги відбувалось через відсутність інституційних рішень, брак злагоджених дій місцевої влади та іноземних донорів відбудови, непрозорість процесів, рішень та фінансових потоків, корупційні схеми. Принципи відбудови українських міст мають урахувати досвід Боснії та Герцеговини та уникнути можливих стратегічних помилок у майбутньому.

Після громадянської війни в Боснії та Герцеговині відновлення здійснювалося за підтримки ЄС, ООН та інших міжнародних організацій. Особливу увагу приділяли розвитку місцевого самоврядування та реабілітації постраждалих громад. Уроки для України:

- Створення спеціальних агентств для координації відновлення.
- Залучення громадянського суспільства до розробки та впровадження відновлювальних програм.

Україна має унікальні виклики, зокрема, масове переміщення населення, масштабні руйнування інфраструктури та економічні втрати. Адаптація міжнародного досвіду має базуватися на таких принципах:

1. Децентралізація: Надання більших повноважень територіальним громадам у питаннях відновлення.

2. Пріоритет гуманітарної складової: Забезпечення житлом, медичною допомогою та освітніми послугами для постраждалих.

3. Екологічна стійкість: Використання відновлювальних джерел енергії та екологічно безпечних технологій у відбудові.

4. Цифровізація: Створення цифрових платформ для управління відновленням, залучення інвестицій та координації міжнародної допомоги.

Міжнародний історичний досвід країн, які істотно відрізнялися за стартовими умовами, внутрішньою суспільнополітичною ситуацією, зовнішніми чинниками і темпами повоєнної відбудови та подальшого економічного зростання, підтверджує, що встановлення інституційного порядку шляхом проведення структурних реформ та використання можливостей, які відкриваються внаслідок геополітичних змін, становлять передумову успішного повоєнного відновлення і подальшого інноваційно-технологічного розвитку.

Міжнародний досвід повоєнного відновлення громад демонструє, що успішна відбудова можлива за умови стратегічного планування, широкої міжнародної підтримки та активної участі місцевих громад. Для України важливо адаптувати ці уроки до національних реалій, зберігаючи баланс між короткостроковими потребами та довгостроковими цілями сталого розвитку. Залучення міжнародного досвіду дозволить не лише подолати наслідки війни, але й створити умови для побудови сучасної, конкурентоспроможної та стійкої держави.

3.2 Стратегія розвитку територіальних громад у контексті повоєнного відновлення та модернізації економіки України

Повоєнне відновлення та модернізація економіки України є одним із найважливіших викликів, що постають перед державою. У цьому процесі територіальні громади відіграють ключову роль як основа децентралізованої моделі управління, спрямованої на забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя населення.

Стратегування відіграє важливу роль в управлінні не лише державою та її регіонами, але й територіальними громадами. Особливої значимості воно набуває в контексті перспективи повоєнного відновлення локальної економіки. Проте в сучасних умовах його потенціал часто виявляється недооціненим через наявні інституційні дисфункції в процесі розробки та реалізації стратегій розвитку громад, які суттєво знижують ефективність стратегічного планування на місцевому рівні.

Повоєнна ситуація створює безліч проблем для територіальних громад, серед яких:

- Відновлення інфраструктури. Зруйновані дороги, комунальні мережі, школи та лікарні потребують негайної реконструкції.
- Економічна реабілітація. Місцеві підприємства, зруйновані війною, вимагають фінансової підтримки та технічної модернізації.
- Соціальна інтеграція. Забезпечення житла та роботи для внутрішньо переміщених осіб, а також допомога ветеранам у поверненні до мирного життя.
- Екологічні наслідки війни. Забруднення земель і водних ресурсів, викликане бойовими діями, потребує екологічного моніторингу та відновлення.

Коло основних проблем у розвитку територіальних громад України та пріоритетних напрямів їх нівелювання представлені на рис.3.1.

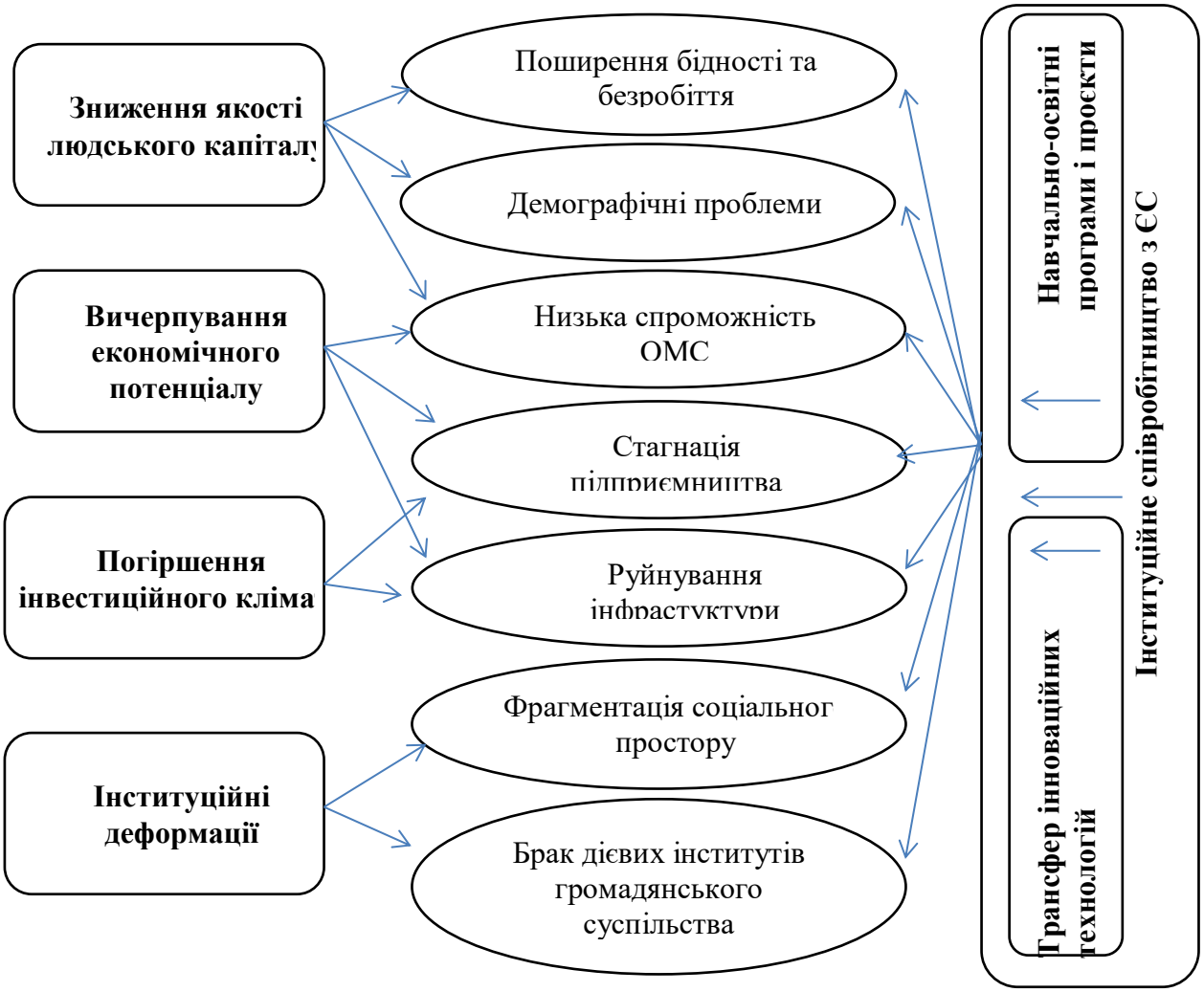

Рис. 3.1 Основні виклики для економічного розвитку територіальних громад України з погляду перспективи їх післявоєнного відновлення[40]

Стратегії, розроблені експертами для територіальних громад в сучасних умовах України, все частіше стають формальними документами, а в багатьох випадках залишаються лише теоретичними, оскільки громади не мають можливостей для їх практичної реалізації. Крім того, стратегії розвитку кількох сусідніх громад, створені різними експертними групами в межах різних грантових проєктів, часто не узгоджені між собою, а іноді навіть суперечать одна одній. Це призводить до втрати потенційної співпраці між громадами, що у довгостроковій перспективі знижує ефективність міжмуніципального співробітництва.

Також існують інституційні проблеми управління територіальними громадами, які посилюють ці труднощі. Зокрема, недостатній контроль за використанням фінансових, людських і природних ресурсів, а також відсутність належної інвентаризації ресурсного потенціалу в багатьох громадах створюють додаткові бар'єри. Ці проблеми часто супроводжуються конфліктами інтересів між різними соціальними та політичними групами на місцевому рівні. У деяких випадках стратегічні цілі, встановлені однією владною командою, опозиція прагне змінити після приходу до влади, що лише підсилює нестабільність і заважає реалізації довгострокових проектів.

Для забезпечення ефективної повоєнної модернізації територіальних громад необхідно дотримуватись кількох стратегічних напрямів:

- Децентралізація та залучення громадян. Розширення можливостей місцевого самоврядування шляхом забезпечення прозорості, підзвітності та активної участі громадян у прийнятті рішень.
- Інвестиції в інфраструктуру. Залучення державних і міжнародних інвестицій для відновлення критично важливих об'єктів: транспортних шляхів, енергетичних систем, закладів освіти та медицини.
- Економічна диверсифікація. Розвиток малих і середніх підприємств, підтримка інноваційних проектів, створення умов для залучення приватного капіталу та іноземних інвесторів.
- Освітні програми та перекваліфікація. Реалізація програм, спрямованих на навчання та підвищення кваліфікації населення відповідно до нових економічних реалій.
- Екологічна безпека та сталий розвиток. Проведення програм екологічного відновлення, впровадження сучасних технологій для зменшення впливу людської діяльності на довкілля.

Взаємодія між місцевою владою, бізнесом, громадськістю та іншими зацікавленими сторонами є ключовим фактором успішного економічного розвитку.

Основні ключові аспекти та їхню роль у стимулюванні економічного розвитку територіальних громад надано на рис. 3.2

Рис 3.2 Аспекти стимулювання економічного розвитку територіальних громад

Успішні приклади економічного розвитку на місцевому рівні є і в довоєнній Україні, які демонструють важливість комплексного підходу, що включає стратегічне планування, залучення інвестицій, розвиток інфраструктури, підтримку підприємництва та ефективне використання місцевих ресурсів . Такими прикладами є:

1. Проект енергоефективності в місті Славутич. Завдяки співпраці з Європейським Союзом, Славутич став пілотним містом у програмі енергоефективності. У місті реалізовано проекти термомодернізації житлових будинків і шкіл, що дозволило знизити витрати на енергоносії на 30%. [Джерело: сайт програми ЄС «Угода мерів»]

2. Індустріальний парк у місті Львів. Львів створив індустріальний парк, який став платформою для залучення іноземних інвесторів. Тут

розташовані підприємства з виробництва електроніки та автозапчастин, що забезпечило створення понад 1000 робочих місць. [Джерело: офіційний сайт Львівської міської ради]

3. Розвиток агротуризму в Закарпатській області. У Закарпатті запущено низку проектів із розвитку сільського туризму за підтримки грантів від міжнародних організацій. Місцеві громади використовують природні ресурси для створення туристичних маршрутів, що сприяє зростанню доходів місцевого населення. [Джерело: звіт ПРООН про розвиток туризму в Україні]

4. ІТ-кластер у місті Харків. У Харкові створено ІТ-кластер, який об’єднує компанії, університети та стартапи. Це сприяло розвитку високотехнологічного сектору та забезпечило понад 5000 робочих місць у регіоні. [Джерело: сайт Харківського ІТ-кластеру]

5. Проект очищення річки Дністер. За підтримки міжнародних донорів у Чернівецькій області реалізовано проект очищення вод Дністра, що покращило екологічну ситуацію та забезпечило доступ до якісної питної води для місцевих громад. [Джерело: звіт ПРООН]

Повоєнна модернізація України неможлива без активної участі міжнародної спільноти. Це включає фінансову допомогу, експертну підтримку, а також обмін досвідом у сфері відновлення та розвитку. Територіальні громади можуть стати важливими партнерами для міжнародних організацій, забезпечуючи ефективне використання ресурсів і їх спрямування на вирішення локальних проблем.

Міжнародна співпраця відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку територіальних громад України, особливо в умовах повоєнного відновлення. Її значення можна розглянути в кількох ключових аспектах:

1. Фінансова підтримка. Міжнародні організації, такі як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський Союз, а також донорські фонди надають гранти, кредити та інші форми фінансування для відновлення інфраструктури, реалізації соціальних проектів і стимулювання економічного розвитку громад.

Багато територіальних громад стикаються з обмеженими бюджетами та недостатнім доступом до фінансування. Це ускладнює реалізацію великих проектів, направлених на покращення інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших критично важливих секторів[59].

2. Експертна допомога. Іноземні фахівці забезпечують консультації та технічну підтримку в розробці стратегій розвитку, що відповідають сучасним викликам і стандартам. Така допомога включає навчання місцевих управлінців, обмін досвідом і впровадження інноваційних рішень у сфері управління.

3. Обмін досвідом. Партнерства з громадами інших країн сприяють поширенню найкращих практик у сфері місцевого самоврядування, економічного розвитку та екологічної безпеки. Такі обміни дозволяють адаптувати успішні моделі до українських реалій.

4. Підтримка інфраструктурних проектів. Міжнародні інституції беруть участь у фінансуванні та реалізації проектів відбудови життєво важливих об'єктів, таких як лікарні, школи, транспортні мережі та системи водопостачання.

5. Посилення інституційної спроможності. Завдяки міжнародній співпраці громади отримують доступ до сучасних управлінських інструментів і технологій, що підвищують ефективність використання ресурсів і сприяють прозорості прийняття рішень.

6. Мобілізація додаткових ресурсів. Співпраця з міжнародними партнерами відкриває нові можливості для залучення інвесторів і створення публічно-приватних партнерств, що забезпечують довгострокову стійкість громад.

7. Успішна міжнародна співпраця також сприяє покращенню іміджу України на міжнародній арені, демонструючи готовність до реформ і відкритість до партнерства. Важливо, щоб громади активно долучалися до міжнародних ініціатив, демонструючи свою спроможність ефективно використовувати надані ресурси.

Суттєвим викликом, що матиме значний вплив на економічне відновлення територіальних громад є суттєве зниження якості людського капіталу. Значна частина населення виїхала за кордон, багато людей долучилися до лав ЗСУ, інші стали внутрішньо переміщеними особами, втратили роботу або бізнес і змушені були змінити спосіб життя. У зв'язку з цим актуальним завданням стає поширення нових знань і навичок, організація програм перекваліфікації кадрів та популяризація сучасних підходів до ведення бізнесу. Особливу увагу слід приділити залученню молоді до роботи в органах місцевого самоврядування, а також до діяльності інститутів громадянського суспільства.

Інвестиції в освіту - це основа модернізації. Реконструкція шкіл, створення сучасних навчальних програм, впровадження цифрових технологій у навчання допоможуть сформувати конкурентоспроможне молоде покоління. Також необхідно підтримувати навчання дорослих для адаптації до нових економічних реалій[2]

Першочерговим завданням модернізації є реконструкція зруйнованих будівель, доріг, мостів, енергетичних і водопостачальних систем. Це включає не лише відновлення, але й впровадження сучасних технологій. Наприклад, використання енергоефективних матеріалів і технологій, створення «розумних» систем управління комунальними ресурсами сприятимуть підвищенню якості життя в громадах.

Першочерговим завданням модернізації є реконструкція зруйнованих будівель, доріг, мостів, енергетичних і водопостачальних систем. Це включає не лише відновлення, але й впровадження сучасних технологій. Наприклад, використання енергоефективних матеріалів і технологій, створення «розумних» систем управління комунальними ресурсами сприятимуть підвищенню якості життя в громадах

Економічне відродження громад можливе через стимулювання малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій і створення нових робочих місць. Держава та міжнародні партнери можуть сприяти цим процесам через

грантові програми, пільгові кредити та податкові стимули. Особлива увага має бути приділена розвитку агропромислового комплексу, переробної промисловості та ІТ-сектору[77].

Ще одним напрямом підвищення ефективності стратегування в територіальних громадах України з огляду на пріоритети повоєнної модернізації їх економіки в умовах європейської інтеграції, є поєднання зусиль органів місцевого самоврядування та бізнесу в контексті активізації державно-приватного партнерства, у тому числі за рахунок фінансування відповідних проєктів за грантові та кредитні ресурси. При цьому важливо забезпечити трансфер у громади нових знань і технологій, а також надання їм технічної, інституційної та консультаційної підтримки [59].

До пріоритетних інструментів інформаційно-просвітницької роботи з усунення основних проблем стратегування розвитку територіальних громадах України з огляду на перспективу повоєнної модернізації їх економіки, слід насамперед віднести такі сучасні форми інформаційно-комунікаційної роботи з лідерами думок і працівниками органів місцевого самоврядування громад, як: навчальні тренінги та ділові семінари, стажування й обмін досвідом, популяризація вітчизняних історій успіху, впровадження ресурсів з відкритими даними тощо[40].

Основним фокусом їх застосування має стати демонстрація переваг реальних стратегій розвитку громад над віртуальними, зокрема з погляду ефективності проєктного менеджменту, залучення вітчизняних та іноземних інвесторів і грантодавців, покращення міжсекторної співпраці, реальної оптимізації використання власних ресурсів територіальних громад тощо.

Внаслідок бойових дій на території Україні виникла ще одна серйозна проблема, пов’язана зі знелюдненням сільських територій, яку можна вирішити завдяки розвитку сільськогосподарської кооперації. Це стає особливо актуальним через зростання попиту на якісні екологічно чисті продукти на світовому ринку, що може стати перспективою для сталого розвитку українського сільського господарства. На сьогоднішній день лише

великі українські аграрні компанії можуть конкурувати на світовому ринку з міжнародними аграрними фірмами. Досвід показує, що створення розгалуженої мережі кооперативних організацій одночасно вирішує багато соціальноекономічних проблем. Позитивний суспільний, економічний і соціальний вплив від впровадження сільськогосподарської кооперації свідчить про необхідність розгляду шляхів її впровадження в Україні[41]

Модернізація громад у повоєнний період є складним, але необхідним процесом. Вона вимагає синергії зусиль держави, громадян і міжнародних партнерів. Економічне відновлення, соціальна підтримка, екологічна стійкість та інноваційний підхід стануть основою для побудови нових, сильних і процвітаючих громад, які здатні протистояти викликам майбутнього.

Стратегія розвитку територіальних громад у контексті повоєнної модернізації економіки України має базуватися на принципах сталого розвитку, децентралізації та активної участі громадян. Вона повинна враховувати виклики, що виникли внаслідок війни, і спрямовувати ресурси на відновлення інфраструктури, розвиток економіки та екологічну безпеку. Лише за умов синергії зусиль держави, місцевого самоврядування та міжнародної спільноти можна досягти сталого розвитку та побудови сучасної європейської України.

ВИСНОВКИ

Метою кваліфікаційної роботи визначення теоретичних основ та практичних пріоритетів розвитку територіальних громад України в умовах повоєнної модернізації економіки та розробка практичних рекомендацій для їх реалізації.

В результаті вирішення поставлених на початку роботи задач, можна сформувати наступні висновки:

1. Територіальні громади є основою децентралізованого управління, забезпечуючи ефективне використання місцевих ресурсів, залучення громадян до прийняття рішень і формування стійких економічних, соціальних та екологічних систем. В підходах різних авторів та нормативно-правових актів держави визначено, що вони уособлюють спільність інтересів мешканців певної території, виконуючи роль ключової ланки у забезпеченні сталого розвитку та підвищенні якості життя населення і ці положення про права територіальних громад затверджені на законодавчому рівні.

2. Концептуальними підходами до розвитку територіальних громад є: підхід сталого розвитку, партнерський підхід, інноваційно-технологічний та лююдиноцентричний підходи. Основою підходу сталого розвитку є інтеграція економічних, соціальних і екологічних аспектів у стратегічне планування розвитку громад. Партнерський підхід характеризує партнерство між громадою, бізнесом та державними органами є однією з основ ефективного розвитку. Інноваційно-технологічний підхід передбачає використання сучасних технологій для управління громадою. Людиноцентричний (партисипативний) підхід акцентує увагу на потребах і правах мешканців громади. Всі чотири підходи в поєднання є основою сучасного управління громадами.

3. В результаті аналізу наукових і правових джерел визначено, що на розвиток територіальних громад мають вплив п’ять груп факторів:

економічні, соціальні, інфраструктурні, екологічні і політично-правові. Незважаючи на критичні функції, територіальні громади стикаються з численними викликами в ландшафті місцевого самоврядування. Між факторами існує тісний взаємозв'язок.

4. На основі системного аналізу теорії адміністративного права, нормативної бази та практичної діяльності суб'єктів правовідносин, проведено дослідження нормативно-правових засад організації та функціонування добровільних об'єднаних територіальних громад в Україні.

5. Однією з найгостріших проблем територіальних громад є обмежені фінансові ресурси. Протягом 2019-2023 років частка місцевих податків і зборів у обсязі доходів загального фонду місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) зменшилася з 26,7% у 2019 році до 22,6% у 2023 році. У структурі місцевих податків і зборів найбільшу частку займає єдиний податок, частка якого в структурі місцевих податків і зборів зросла з 49,9% у 2019 році до 56,0% та 55,8% у 2022 та 2023 роках відповідно.

Основні виклики для територіальних громад під час війни: гуманітарна криза та соціальні виклики, економічна нестабільність, руйнування інфраструктури, безпекові ризики, психологічний стан населення, адміністративні виклики. Серед механізмів та засобів впливу органів місцевого самоврядування на підвищення ефективності адміністрування майнових податків можна виокремити: необхідність встановлення економічно обґрунтованої оцінки землі для цілей оподаткування; продовження процесів проведення інвентаризації земель з метою залучення їх максимально можливої кількості (площі) до фіскальних відносин; необхідність підвищення ефективності реалізації органами місцевого самоврядування наданих їм повноважень щодо управління підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності з точки зору належного контролю за фінансово-економічною діяльністю комунальних підприємств, недопущення прийняття ними неефективних та економічно невигідних управлінських рішень; формування справедливих

партнерських відносин з підприємствами, які не належать комунальної власності з метою прогнозованості та стабільності соціально-економічного розвитку громади та бюджетних надходжень; перегляд підходів до баз оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (запровадження оціночної/ринкової вартості); здійснення наповнення інформаційних баз інформацією про об'єкти оподаткування місцевими податками і зборами.

6. Ключових проблем, з якими стикаються українські громади – тилові, деокуповані, наближені до лінії бойового зіткнення – під час війни, з метою визначення основних кроків, необхідних у найближчій перспективі для:□ посилення їхньої спроможності; підвищення рівня довіри та взаємодії між місцевою владою й громадянським суспільством; збереження легітимного врядування на місцях і надбань реформи децентралізації; зміцнення й налагодження взаємодії між інститутами громадянського суспільства й мешканцями громад, ширшого залучення мешканців до громадської діяльності.

7. Вивчення повоєнної відбудови, відновлення громад Німеччини, Японії, Боснії та Герцеговини може бути корисним для Українських реалій в післявоєнний період, хоча треба зазначити, що Україна – унікальна держава, яка стикається з складними викликами в еру ІТ-технологій, цифровізації і автоматизації із дуже сильним і коварним ворогом, який не щадить ні інфраструктуру, ні енергетику, ні цивільне населення.

8. Для забезпечення ефективної повоєнної модернізації територіальних громад необхідно дотримуватись кількох стратегічних напрямів: децентралізація та залучення громадян (розширення можливостей місцевого самоврядування шляхом забезпечення прозорості, підзвітності та активної участі громадян у прийнятті рішень), інвестиції в інфраструктуру (залучення державних і міжнародних інвестицій для відновлення критично важливих об'єктів: транспортних шляхів, енергетичних систем, закладів освіти та медицини); економічна диверсифікація (розвиток малих і середніх

підприємств, підтримка інноваційних проектів, створення умов для залучення приватного капіталу та іноземних інвесторів); освітні програми та перекваліфікація (реалізація програм, спрямованих на навчання та підвищення кваліфікації населення відповідно до нових економічних реалій); екологічна безпека та сталий розвиток (проведення програм екологічного відновлення, впровадження сучасних технологій для зменшення впливу людської діяльності на довкілля).

9. Повоєнний період відкриває перед громадами нові виклики та можливості, пов’язані з їхнім відновленням і розвитком. Війна спричинила не лише значні матеріальні втрати, але й послабила соціальні зв’язки, економічну стабільність і довіру в суспільстві. У зв’язку з цим, модернізація громад у цей час потребує всебічного підходу, що враховує економічні, соціальні та інфраструктурні аспекти.

10. З’ясовано, що ключовими напрямами для створення сильних і стійких громад у майбутньому є економічне відновлення, соціальна підтримка, забезпечення екологічної стійкості та впровадження інноваційних рішень. Саме ці елементи стануть основою для формування успішних громад, здатних ефективно реагувати на виклики сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз потреб у місцевій статистиці. Аналітичний звіт 2024 р. Проєкт USAID «Говерла». https://decentralization.ua/uploads/library/file.pdf

2. Аналіз соціальноекономічної ситуації деокупованих громад. Проєкт «Парламентська підзвітність сектору безпеки в Україні» (PASS Ukraine). https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/ali_report_khersonregion.pdf

3. Аналіз механізмів підтримки осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління Київської школи економіки. https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/MFV_Analiz-mehanizmiv-pidtrimki-SZHO.pdf

4. Аналіз економічного і соціального розвитку громади за попередній період. http://volnovakha.dn.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/1.1.-Tendentsiyi-2022.pdf

5. Баймуратов М.А. Григорьев В. А. Муниципальная власть: актуальные проблемы становления и развития в Украине: монография, Одес. нац. юрид. акад…Одесса : Юрид. л-ра, 2003. 248 с.політиці

6. Барвіненко В. Місцеве самоврядування в Україні у 2024 р.: тенденції та перспективи розвитку. Law. State. Technology, 2024. 4, 3–7, https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/650/580 doi: 10.32782/LST/2024-4-1

7. Батанов О. В. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування у зарубіжних країнах: основні моделі організації та діяльності. Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 61-66. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_3_16

8. Безпалько О.М. Роль територіальних громад у забезпеченні місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження. *Економіка і організація управління.* 1(33).2019 https://jeou.donnu.edu.ua›article›view DOI

10.31558/2307-2318.2019.1.13

9. Беновська Л. Я. Територіальна громада як суб’єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. Регіональна економіка 2018, №1. https://re.gov.ua/re201801/re201801_030_BenovskaLYa.pdf

10. Бліщук К. Сталий розвиток територіальних громад в контексті децентралізаційних змін. *Економічний простір,* 2024 (190), 104-107. https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-19

11. Борщевський В., Борщевська О. Маркетингові інструменти поліпшення інвестиційного клімату для територіальних громад України. UPLAN. https://uplan.org.ua/analytics/marketyngovi-instrumenty-polipshennya-investyczijnogo-klimatu-dlya-terytorialnyh-gromad-ukrayiny/

12. Буднікевич І., Гавриш І., Крупенина І. Інструменти формування та реалізації потенціалу регіону: маркетинговий підхід. Ефективна економіка. 2018. № 10. С. 4. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/12.pdf.

13. Бульда С. О. Фактори впливу на формування і використання ресурсного потенціалу регіону. *Наукові праці МАУП*. 2011. Вип. 3 (30). 97–102.

14. Бюджетний кодекс України.Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови : [250000 сл. та словосполучень з дод. та доп.] / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

16. Відкрита енциклопедія Вікіпедія. https://uk.wikipedia.org/wiki

17.Всеукраїнська Асоцаця ОТГ. Вебсайт. https://hromady.org/

18. Вплив війни на молодь в Україні.2023. ГО «Аналітичний центр Cedos». https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/.pdf

19. Гейда О. В. Види територіальних громад в Україні та особливості їх правового статусу: загальна характеристика. Європейські перспективи. 2012. №3 (3). С. 9-13.

20. Гладка Л.І. Тіоццо А. П. Фактори впливу на соціальноекономічний розвиток регіонів. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/ bitstream/handle/123456789/45714/08-Gladka.pdf?sequence=1

21. Громада територіальна // Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П Требіна. - Х. Право, 2015.

22. Деякі питання розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених Стратегії і плану заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 817 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817-2023-%D0%BF#Text

23. Діяльність ОМС в умовах воєнного стану. Діяльність органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану: випуск № 140. 30.12.2024 р. https://hromady.org/diyalnist-organiv-miscevogo-samovryaduvannya-v-umovax-voyennogo-stanu-vipusk-140/

24. Жаліло Я. План Маршалла для України: хибні історичні аналогії та реальні потреби України. матер. між нар. наук.-практ. конф. Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України. (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України К.: 2023. С31-33 http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-reconstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf

25. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. №994_036. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення – 10.10.2024)

26. Звіздай О. В. Нормативно-правові засади розвитку місцевого самоврядування в Україні. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1. С. 242-249

27. Засади стійкості та основні виклики для громад під час війни. Аналітичний звіт. Національна платформа стійкості та згуртованості. Київ.

Вересень 2024. 26 с. https://hromady.org/wp-content/uploads/2024/09/NP_Analitical_Report_1_UA_revII_.pdf

28. Казюк Я., Венцель В. Адміністрування місцевих податків і зборів органами місцевого самоврядування: поточний стан та проблеми. Децентралізація. Центр політико-правових реформ https://decentralization.ua/news/18432

29. Кизим М. О., Семигуліна І. Б., Ярошенко І. В. Чинники просторового розвитку територіальних громад у системі публічного управління територіями. *Регіональна економіка.* 2022. 2(52) 82-92

30. Коваленко А.А. Теорія і практика місцевого самоврядування в Україні. К.: Ін-т держави і права ім.. В.М.Корецького. НАНУ. 2002 . С.62

31. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення – 10.10.2024)

32. Лазор О.Д., Лазор О.Я. Місцеве самоврядування. Вітчизняний та зарубіжний досвід. Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене. К: Дакор, 2004. 560 с

33. Легеза Ю. О. Децентралізація податків та зборів як гарантія соціально-економічного розвитку територіальної громади. *Правова позиція.* 2023. № 4 (41). С. 100–103

34. Маматова Т. Упровадження філософії безупинного вдосконалення за У. Демінгом і японське повоєнне економічне диво: виклики для України: матер. між нар. наук.-практ. конф. Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України. (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України К.: 2023. С31-33 http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-reconstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf

35. Местное самоуправление в Украине: проблемы и перспективы. / [Бесчастный В.Н., Делия Ю.В., Устименко В.А. и др.]; под. ред.

В.Н.Бесчастного; М-во внутр. дел Украины, Донец. юрид. ин-т, Луган. гос. ун-т внутр. дел. - Донецк, 2008. - 285 с.

36. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (PDF*). Київ:* Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. 1 жовтня 2023. с. 15. https://mtu.gov.ua/files/Моніторинг_01.10.2023.pdf

37. Мороз О. Територіальна громада: сутність, становлення та сучасні українські реалії. Науковий вісник «Демократичне врядування». https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26506/moroz.pdf

38. Ноцик, А. І. (). Аналіз нормативно-правових засад організації та функціонування добровільної об'єднаної територіальної громади в україні. *Київський часопис права*, №1. 2024. 191-195. https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.26

39. Омельчук О., Садогурська С. Природа та війна: як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України. Екодія. 04.2022 https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html?gad_source=1&gclid=Cj0KCQiAvbm7BhC5ARIsAFjwNHu1axM-QittnQxmsZfaQy-vd_2lc9vrRlYOWyOub414dMHaASo_UEwaAhaCEALw_wcB

40. Основні пріоритети розвитку територіальних громад в контексті перспектив повоєнної модернізації української економіки. Агенція місцевого економічного розвитку Яворівщини, 2024р. 2024. https://amer.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/main-priorities_ua.pdf

41. Орел Ю. Л., Прочан А.О., Нестеренко О.П. Перспективи післявоєнного відновлення економіки України: реалії сьогодення. *Академічні візії.* Випуск 31/2024 DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.11096562

42. Перепелюка О. Узагальнення світового досвіду щодо використання інструментів позиціонування територіальних громад. БізнесІнформ. 2020. № 1. С. 3. Режим доступу: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-1_0-pages-36_41.pdf.

43. План заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2023 р. № 160-р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2023-%D1%80#Text

44. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

45. Про добровільне об’єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text (дата звернення – 10.10.2024)

46. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021 - 2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. N 695 https://ips.ligazakon.net/document/KP200695 (дата звернення - 04.11.2024)

47. Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об’єкти нерухомого майна: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2023 р. № 600. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-%D0%BF#Text

48. Про затвердження Порядку поводження з відходами, що утворились у зв’язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1073 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2022-%D0%BF#Text

49. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п#Text

50. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об’єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення: Наказ Мінсоцполітики від 19.01.2016 № 26. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026739-16#Text

51. Про затвердження Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 №1150. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-98-п/sp:max100#Text

52. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення – 10.10.2024)

53. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text (дата звернення – 20.11.2024)

54. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 р. № 2923-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20/ed20230223#Text

55. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р № 1508-VII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text

56. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.01.2001 р. :№ 2493-III https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text (дата звернення – 10.10.2024)

57. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України вд 30.09.2019 р. № 722/2019 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text

58. Проєктний менеджмент для територіальних громад: основні пріоритети в контексті перспектив повоєнної модернізації. UPLAN. https://uplan.org.ua/analytics/proiektnyi-menedzhment-dlia-terytorialnykh-hromad-osnovni-priorytety-v-konteksti-perspektyv-povoiennoi-modernizatsii/

59. Пронько Л.М., Затайдух К.Ю., Чорний Я.І. Економічний розвиток територіальних громад: сутність, особливості та стратегічні перспективи. Економіка та суспільство. Випуск №59. 2024. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-65

60. Руснак Б. А. Теорія і практика місцевого самоврядування в Україні: Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Чернівці: Прут, 2009. 384 с

61. Середницька Л., Гега Р. Виставково-ярмаркова діяльність у системі маркетингових комунікацій. *Економіка та суспільство.* 2017. Вип. 13. С. 716-721. С. 718. https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/122.pdf

62. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023 – 2024 роках. Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень14.11.2024 https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/stan-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-v-ukrayini-u-2023-2024

63. Кошелюк М. Стратегії розвитку територій потрібні навіть під час війни, але підходи до стратегування треба змінювати. Портал «Децентралізація» https://decentralization.ua/news/18944

64. Територіальний розвиток і регіональна політика. Стимулювання розвитку регіонів на засадах смарт-спеціалізації: бар'єри та механізми імплементації: наукова доповідь / наук. ред. д.е.н., проф. Сторонянська І.З. Львів, ІРД НАНУ. 2021. 155 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку») https://ird.gov.ua/irdp/p20210034.pdf

65. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України : аналіт. доп. / [Я. А. Жаліло, Н. В. Бахур, А. А. Головка та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2023. – 78 с. – https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2023.09

66. Тимечко І. Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритети розвитку: монографія (PDF). Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». 2019. с. 7-8. ISBN 978-966-02-8971-0.

67. Юрків В. Який польський досвід був корисним українським об’єднаним громадам. Український кризовий медіа-центр. Режим доступу: https://decentralization.uacrisis.org/studypoland.

68. Canadian Institute of Planners. (2020). Community Engagement and Participatory Budgeting.

69. Dower J.. Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II. W. W. Norton & Company, 1999.

70. European Commission. (2021). *Green Growth Strategies for Sustainable Development*.

71. Hansen M. E. The Marshall Plan and Its Lessons for Post-War Reconstruction. Cambridge University Press, 2020.

72. Nordic Council of Ministers. (2020). Collaborative Governance in the Nordic Region. https://d-nb.info/1271144018/34

73. OECD. (2020). *Decentralisation and Local Development: Lessons from Poland*.

74. Office of the High Representative. Post-War Reconstruction in Bosnia and Herzegovina, 2018.

75. World Bank. (2021). *Economic Development and Local Governance*.

76. World Bank. (2022). Smart Cities and Regional Development: Global Best Practices.

77. Transparency International. (2023). *Corruption Perceptions Index*. https://www.transparency.org

ДОДАТКИ
до кваліфікаційної роботи магістра

за темою: «Пріоритети розвитку територіальних громад в контексті перспектив повоєнної модернізації української економіки»

Хом’яка Назара Владиславовича

Додаток А1

CERTIFICATE
is awarded to
Khomiak Nazar
for being an active participant in
I International Scientific and Practical Conference
"EUROPEAN CONGRESS
OF SCIENTIFIC DISCOVERY"
24 Hours of Participation
(0,8 ECTS credits)
MADRID
29-31 December 2024
sci-conf.com.ua
INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
EUROPEAN CONGRESS OF SCIENTIFIC DISCOVERY
SCI-CONF.COM.UA
MADRID
29-31 DECEMBER 2024

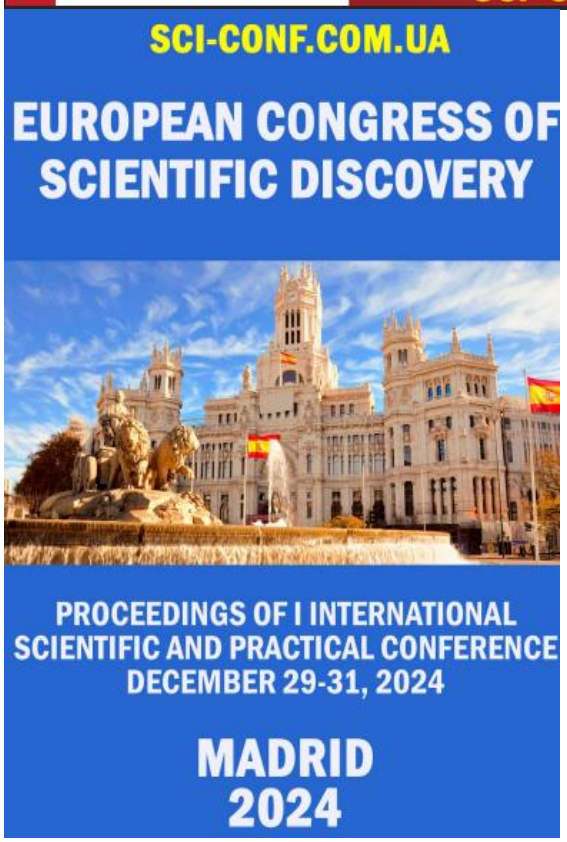
SCI-CONF.COM.UA
EUROPEAN CONGRESS OF SCIENTIFIC DISCOVERY
PROCEEDINGS OF I INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
DECEMBER 29-31, 2024
MADRID
2024

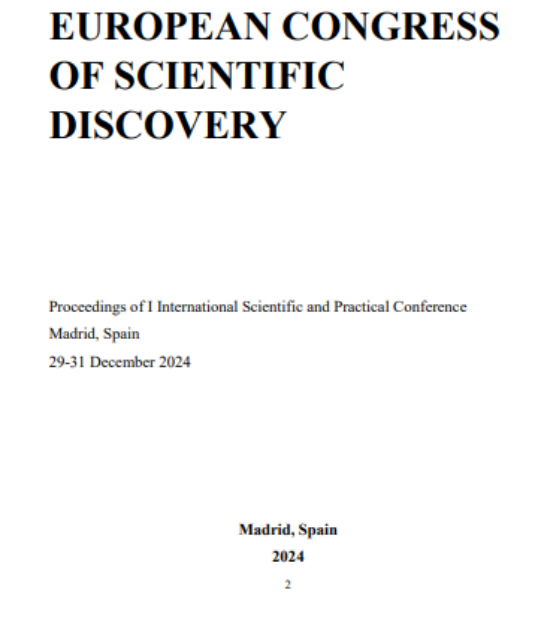
EUROPEAN CONGRESS OF SCIENTIFIC DISCOVERY
Proceedings of I International Scientific and Practical Conference
Madrid, Spain
29-31 December 2024
Madrid, Spain
2024
2

Додаток А2

UDC 001.1

The 1st International scientific and practical conference "European congress of scientific discovery" (December 29-31, 2024) Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2024. 665 p.

ISBN 978-84-15927-30-3

The recommended citation for this publication is:
Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // European congress of scientific discovery. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Madrid, Spain. 2024. Pp. 21-27. URL: https://sci-conf.com.ua/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-european-congress-of-scientific-discovery-29-31-12-2024-madrid-ispaniya-arhiv/.

Editor
Komarytskyy M.L.
Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: madrid@sci-conf.com.ua

homepage: ***https://sci-conf.com.ua***

©2024 Scientific Publishing Center "Sci-conf.com.ua" ®
©2024 Barca Academy Publishing ®
©2024 Authors of the articles

74. ***Фелькер І. М.*** 381
ЕСТЕТИКА ЯПОНІЗМУ: КЛЮЧ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО МОДЕРНОГО ОРНАМЕНТУ

HISTORICAL SCIENCES

75. ***Кулікова Т. В., Сьох Є.*** 384
РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ ПІСЛЯ АНЕКСІЇ КРИМУ У 2014-2024 РОКАХ
76. ***Чернишевич О. В.*** 389
ВПЛИВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У КІНЕМАТОГРАФІ (40-50-ТІ РОКИ XX СТОЛІТТЯ)

CULTUROLOGY

77. ***Олійник О. М.*** 396
ДО ПИТАННЯ ПРО ВАЖЛИВІСТЬ КУЛЬТУРНИХ І КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ СВІТОВИХ ПРОБЛЕМ
78. ***Рибаченко В. Ф., Радохлеб Я. В.*** 401
ПРО СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

LITERATURE

79. ***Стефанюк О. М.*** 408
СЮЖЕТНІСТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ПІДЛІТКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ YOUNG ADULT

POLITICAL SCIENCES

80. ***Шевченко Н. І., Хом'як Н. В.*** 414
СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГРОМАД У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

PHILOLOGICAL SCIENCES

81. ***Ismayilova Gulnur Nuraddin, Ahmadova Vusala*** 419
STRUCTURAL-GRAMMATICAL FEATURES OF WORDS TAKEN FROM THE ENGLISH LANGUAGE BORROWINGS INTO AZERBAIJANI
82. ***Korolyova N. L.*** 427
SPECIFICS OF TRANSLATION PROCESS IN CONDITIONS OF INTERNATIONAL CONFLICTS
83. ***Masimova Lala Aghalar*** 429
MODERN BORROWINGS AS A REFLECTION OF LINGUISTIC CHANGES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION
84. ***Shamiyeva Rana Khankishi*** 434
ENRICHING ENGLISH VOCABULARY IN VARIOUS WAYS

POLITICAL SCIENCES

СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГРОМАД У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Шевченко Наталія Іванівна
к.держ.упр., доцент
Хом'як Назар Владиславович
здобувач ІІ (магістерського) рівня вищої освіти
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

Вступ. Повоєнний період стає часом нових викликів і можливостей для громад, які прагнуть відновлення і розвитку. Руйнування, спричинені війною, не лише залишають матеріальні збитки, але й підривають соціальні зв'язки, економічні структури та суспільну довіру. Тому модернізація громад у цей період вимагає комплексного підходу, що охоплює економічні, соціальні та інфраструктурні аспекти.

Метою роботи є визначення ключових напрямів модернізації громад у повоєнний період, спрямованих на відновлення інфраструктури, стимулювання економічного розвитку, соціальну реінтеграцію, екологічну стійкість і впровадження інновацій. Робота зосереджена на аналізі світового досвіду, врахуванні національних особливостей та розробці рекомендацій для ефективної трансформації громад.

Матеріали та методи. Вивчення наукових публікацій, звітів міжнародних організацій, урядових програм і статистичних даних для оцінки найкращих практик модернізації громад. В процесі дослідження використовувались такі методи, як аналіз літературних джерел, порівняльний емпіричний та прогностичний методи,

Результати та обговорення. Десять років війни на території України,

три із них повномасштабного вторгнення під ракетними обстрілами, знищення енергетичної, виробничої, транспортно-логістичної, соціальної інфраструктур накладають відбиток і на діяльність територіальних громад.

Сучасні умови життя вимагають від територіальних громад швидкої адаптації, соціальної підтримки населення громад, інноваційного погляду не тільки на способи виживання, а й майбутнього відродження в повоєнному періоді.

Коло основних проблем у розвитку територіальних громад України та пріоритетних напрямів їх нівелювання представлені на рис.1.

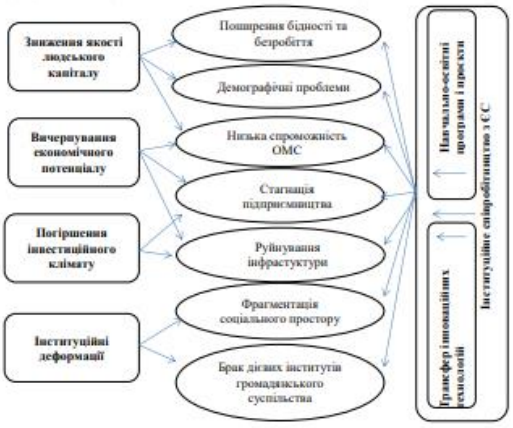

Рис. 1. Основні виклики для економічного розвитку територіальних громад України з погляду перспективи їх післявоєнного відновлення [1]

Суттєвим викликом, що матиме значний вплив на економічне

Додаток А3

відновлення територіальних громад є суттєве зниження якості людського капіталу. Значна частина населення виїхала за кордон, багато людей долучилися до лав ЗСУ, інші стали внутрішньо переміщеними особами, втратили роботу або бізнес і змушені були змінити спосіб життя. У зв'язку з цим актуальним завданням стає поширення нових знань і навичок, організація програм перекваліфікації кадрів та популяризація сучасних підходів до ведення бізнесу. Особливу увагу слід приділити залученню молоді до роботи в органах місцевого самоврядування, а також до діяльності інститутів громадянського суспільства.

Інвестиції в освіту - це основа модернізації. Реконструкція шкіл, створення сучасних навчальних програм, впровадження цифрових технологій у навчання допоможуть сформувати конкурентоспроможне молоде покоління. Також необхідно підтримувати навчання дорослих для адаптації до нових економічних реалій [1]

Першочерговим завданням модернізації є реконструкція зруйнованих будівель, доріг, мостів, енергетичних і водопостачальних систем. Це включає не лише відновлення, але й впровадження сучасних технологій. Наприклад, використання енергоефективних матеріалів і технологій, створення «розумних» систем управління комунальними ресурсами сприятимуть підвищенню якості життя в громадах.

Першочерговим завданням модернізації є реконструкція зруйнованих будівель, доріг, мостів, енергетичних і водопостачальних систем. Це включає не лише відновлення, але й впровадження сучасних технологій. Наприклад, використання енергоефективних матеріалів і технологій, створення «розумних» систем управління комунальними ресурсами сприятимуть підвищенню якості життя в громадах.

Економічне відродження громад можливе через стимулювання малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій і створення нових робочих місць. Держава та міжнародні партнери можуть сприяти цим процесам через грантові програми, пільгові кредити та податкові стимули. Особлива увага має бути

приділена розвитку агропромислового комплексу, переробної промисловості та IT-сектору [3].

Війна завдає значної шкоди не лише матеріальній базі, а й людському капіталу. Повоєнний період має бути часом активної роботи з ветеранами, переселенцями та іншими постраждалими категоріями населення. Соціальні програми повинні включати: реабілітацію ветеранів; підтримку сімей, які втратили близьких; психологічну допомогу для подолання травм війни; програми професійної перекваліфікації.

Активна участь громадян у прийнятті рішень - ключ до успішної модернізації. Впровадження практик громадського бюджету, залучення мешканців до планування розвитку, підтримка місцевих ініціатив сприяють зміцненню довіри між владою та громадою [4].

Війна завдає значної шкоди навколишньому середовищу, тому модернізація громад має включати екологічні заходи. Це може бути рекультивація земель, створення зелених зон, розвиток системи управління відходами та впровадження відновлюваних джерел енергії.

Модернізація громад у повоєнний період має базуватися на цифрових технологіях. Впровадження електронного урядування, онлайн-платформ для комунікації з громадянами, автоматизації адміністративних послуг зробить громади більш прозорими та ефективними [5].

Висновки. Модернізація громад у повоєнний період є складним, але необхідним процесом. Вона вимагає синергії зусиль держави, громадян і міжнародних партнерів. Економічне відновлення, соціальна підтримка, екологічна стійкість та інноваційний підхід стануть основою для побудови нових, сильних і процвітаючих громад, які здатні протистояти викликам майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основні пріоритети розвитку територіальних громад в контексті перспектив повоєнної модернізації української економіки. Агенція місцевого економічного розвитку Яворівщини, 2024р. https://amer.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/main-priorities_ua.pdf

2. UNESCO. (2020). Education for Sustainable Development. https://www.unesco.org.

3. Transparency International. (2023). *Corruption Perceptions Index*. https://www.transparency.org

4. European Commission. (2022). *Participatory Governance in Europe*. https://ec.europa.eu

5. McKinsey & Company. (2021). *Digital Transformation in Public Sector*. https://www.mckinsey.com.

Додаток Б

Підходи до трактування сутності поняття «територіальна громада»

Автор	Визначення
Батанов О.В. [7 с. 52]	Територіальна громада – це первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб – жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на певній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані індивідуальними територіальними зв'язками системного характеру.
Баймуратов М.О. [10]	Територіальна громада – сукупність фізичних осіб, що постійно мешкають на відповідній території та пов'язані між собою територіально-особистими зв'язками системного характеру.
Гейда О.В. [11, с. 13]	Територіальна громада є поліструктурним об'єднанням. Визначальною ознакою, за якою законодавець поділяє територіальні громади на види, є адміністративно-територіальний устрій нашої держави згідно з положеннями Основного Закону та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Існує три їх види: територіальна громада села або добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл; територіальну громаду селища; територіальну громаду міста
Конституція України (ст. 140-143) [12]	Територіальна громада – це жителі одного чи декількох населених пунктів, які добровільно об'єднуються в одну територіальну громаду для вирішення питань місцевого значення, а саме: обирають сільського, селищного чи міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на засіданнях виконавчого комітету та ради, старост та депутатів ради, які представляють та захищають інтереси всієї громади; управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціальноекономічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізовують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.
Європейська хартія місцевого самоврядування [14]	Одним із специфічних суб'єктів місцевого самоврядування є територіальна громада. Її специфіка полягає в тому, що на місцевому рівні можна розглядати перетворення територіальної громади з учасника управління на його первинного суб'єкта. Як відомо, під управлінням розуміють будь-який цілеспрямований вплив суб'єкта управління на об'єкт управління. Але в умовах самоврядування очевидно сильнішим є вплив управлінської системи самої на себе. Отже, є не дві системи – управлінська і та, якою управляють, а одна – самоуправлінська. Самостійність місцевого самоврядування, що знаходить свій вияв у організаційній і матеріально-фінансовій відокремленості, самостійному вирішенні місцевих справ у рамках компетенції, закріпленої законодавством, самостійній відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 6) [7]	Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста; територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову; територіальні громади села, селища, міста, що добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду, можуть вийти із складу об'єднаної територіальної громади в порядку, визначеному законом.

Додаток В.1

Узагальнення чинників (факторів) просторового розвитку територій [Киз]

Група чинників (факторів)	Характеристика групи чинників (факторів)
1	**2**
Природно-ресурсні та кліматичні	Характеризують наявність немобільних ресурсів (ліси, річки, корисні копалини, землі, фауністичні ресурси тощо), особливості природного середовища (середньорічні температури, кількість опадів, тривалість опалювального сезону), рекреаційні умови проживання населення, екологічну ситуацію, впливають на стандарти і спосіб життя населення
Транспортно-географічні	Характеризують географічне положення території, її близькість до центральних транспортних розв'язок та основних магістралей
Демографічні	Характеризують демографічну ситуацію, трудовий потенціал, стан населення: розподіл населення за віком, за статтю, за рівнем освіти, за конфесійною приналежністю, за культурними традиціями тощо
Екологічні	Характеризують рівень забруднення довкілля, використання екологічно безпечних технологій, механізм збереження джерел прісних і мінеральних вод, заходи з забезпечення населення екологічно-чистою питною водою, захист річок, потоків і водойм від засмічення і забруднення промисловими та побутовими стоками тощо
Інфраструктурні	Характеризують інфраструктурні можливості (виробничі, соціальні, науково-технічні, екологічні, інтелектуальні), що стримують або стимулюють розвиток території
Виробничо-промислові	Характеризують використання природно-ресурсного потенціалу з урахуванням вимог екологічної безпеки, урахування внутрішньорегіональних демографічних особливостей, рівня зайнятості, трудового та кадрового потенціалу, міжрегіональних зв'язків, розвиток міжнародної промислової інтеграції тощо
Фінансово-економічні	Характеризують забезпеченість природними ресурсами, промисловий сектор, інфраструктуру, зовнішні і внутрішні економічні зв'язки, ринкову кон'юнктуру, кваліфіковані трудові ресурси, обсяг бюджетних доходів, умови для інвестування, ступінь залежності від зовнішніх джерел ресурсів та енергії
Військово-політичні	Характеризують наслідки конфліктів, збиток підприємствам добувної, хімічної промисловості, гірничо-металургійного комплексу і машинобудування тощо
Регуляторні	Характеризують можливість використання діючого механізму регулювання економічного розвитку території, фактори регіональної політики тощо
Громадської, культурної та соціальної діяльності	Характеризують пріоритети у сфері соціальної інфраструктури: розвиток комунікаційної та торговельної інфраструктури, забезпечення належного рівня обслуговування населення: забезпеченість житлом, дитячими дошкільними установами, загальноосвітніми школами, медичними установами (лікарнями, амбулаторіями, аптеками), об'єктами культури (театрами, кінотеатрами, танцювальними залами, клубами, бібліотеками), торгівлі (магазинами, ринками, об'єктами громадського харчування), побутового обслуговування (будинками побуту, хімчистками, пральнями), спортивними установами (стадіонами, спортивними залами) й таке інше, тобто об'єктами, що забезпечують населенню умови нормальної життєдіяльності, а також системи соціального захисту

Додаток В.2

1	2
Техніко-технологічні	Характеризують можливість оперативного впровадження науково-технічних досягнень
Ринкові та інвестиційні	Характеризують, залежно від конкретних особливостей та наявності в регіоні інфраструктури для розвитку бізнесу, умови пільгового оподаткування, умови відтворення товарів і послуг, робочої сили, інвестиційну привабливість
Продовольчої безпеки	Характеризують рівень продовольчої безпеки з урахуванням специфічних особливостей: природно-кліматичних умов, соціально-економічного становища, стану агропромислового виробництва і продовольчого ринку, достатності продовольства тощо
Інформаційні	Характеризують можливість вільного доступу до всієї інформації, відкритість органів місцевого самоврядування для діалогу з суспільством, формування рівнів інформаційних потреб та інформаційної культури, забезпечення інформаційної безпеки
Інституціональні	Характеризують ступінь завершеності в регіоні структурних перетворень та інституціональних ринкових реформ
Розвиткові	Характеризують вплив процесів: виробництва, розміщення, продуктивності ресурсів або праці, конкурентоздатності, економічного зростання, інклюзивного зростання тощо
Людські та соціальні	Характеризують людський і соціальний капітал, соціальну та економічну активність населення, професійні та соціальні мережі тощо
Територіальні	Характеризують вплив культури, місцевих особливостей, традицій, звичаїв, історикокультурної спадщини, що представляють унікальність відповідної території і формують місцеві конкурентні переваги
Інклюзивні	Характеризують інклюзивні інновації та формування інклюзивних бізнес-моделей і ринків, їх дії в інтересах бідних верств населення, в умовах обмеженості ресурсів тощо